

Beş Yıllık Kalkınma Planları Kapsamında Kitle Turizmine ve Alternatif Turizme Bakışın Değerlendirilmesi

Arş. Gör. İpek İtir CAN
Anadolu Üniversitesi, Turizm Fakültesi
ipekic@anadolu.edu.tr
<http://orcid.org/0000-0003-4793-7151>

Prof. Dr. Oktay EMİR
Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi
oktayemir@anadolu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-7972-1980>

DOI: <https://doi.org/10.37847/tdad.884687>

Makale Gönderim Tarihi: 22.02.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Makale Kabul Tarihi: 18.05.2021

Özet

Beş Yıllık Kalkınma Planları, Türkiye'nin ilgili dönemdeki durumunu, kalkınma hedeflerini, bu hedeflere ulaşmak adına geliştirdiği ilkeleri, stratejileri ve araçları içermektedir. Çalışmada, Türkiye'nin 1963-2023 yıllarını kapsayan 60 yıllık dönemde, kitle turizmine ve alternatif turizme yönelik bakış açısının değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Türkiye'nin kitle turizmi ile alternatif turizme verdiği önemin, bir başka deyişle bu turizm türlerinin kalkınma planlarındaki yoğunluk derecesinin, tespit edilmesi ile ilgili dönemlerdeki turistik tüketicilerin istek ve beklentilerine de ışık tutulacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda, 11 adet Beş Yıllık Kalkınma Planı nitel analiz yöntemlerinden olan içerik analizi tekniği ile incelenmiştir. Yapılan içerik analizi sonucunda, kitle turizmi teması altında "finansman, havayolu işletmeciliği, ilke, öncelikli bölge, seyahat acentacılığı ve tur operatörlüğü, tanıtım, turistik kullanım, yatırımlar" olmak üzere toplam 8 adet kategori; alternatif turizm temasının altında ise, "eğilimler ve beklentiler, küçük ölçekli tesisler, mevsimsellik, projeler ve planlar, rekreasyonel alanlar ve milli parklar, sürdürülebilirlik ve turizmin çeşitlendirilmesi" olmak üzere toplam 7 adet kategori belirlenmiştir. Çalışmada, ilk beş yılı kapsayan Kalkınma Planı dönemlerinde (1963-1989) kitle turizmi ilkelerine ağırlık verildiği, bundan sonraki Kalkınma Planları'nı kapsayan dönemlerde (1990-2023) ise alternatif turizmin ve sürdürülebilir turizm ilkelerinin ön planda tutulduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Alternatif Turizm, Beş Yıllık Kalkınma Planları, İçerik Analizi, Kitle Turizmi, Turizm Planlaması.

Evaluation of Mass Tourism and Alternative Tourism in The Scope of Five-Year Development Plans

Abstract

Five-Year Development Plans include Turkey's situation in the relevant period, development goals, and principles, strategies and tools to reach these goals. In the study, Turkey's 60-year period covering the years 1963-2023, is intended to assess the perspectives for mass tourism and alternative tourism. It is thought that determining the importance given to mass tourism and alternative tourism, in other words, the intensity of these types of tourism in development plans will shed light on the demands and expectations of touristic consumers in the relevant periods. Accordingly, 11 Five-Year Development Plans were analyzed using the content analysis technique, one of the qualitative analysis methods. As a result of the content analysis, a total of 8 categories

were determined under the theme of mass tourism "financing, airline management, principle, priority region, travel agency and tour operator, promotion, touristic use, investments"; a total of 7 categories were determined under the theme of alternative tourism "trends and expectations, small-scale facilities, seasonality, projects and plans, recreational areas and national parks, sustainability and diversification of tourism." In the study, it was seen that mass tourism principles were emphasized during the first five development plan periods (1963-1989). Also, it was determined that alternative tourism and sustainable tourism principles were prioritized in the periods covering the next development plans (1990-2023).

Keywords: Alternative Tourism, Content Analysis, Five-Year Development Plans, Mass Tourism, Tourism Planning.

Giriş

Belirli bir amaca ulaşabilmek adına izlenmesi gereken adımların detaylı bir şekilde ele alınması olarak açıklanan plan kavramı, Türk Dil Kurumu Güncel Sözlük'te "*bir işin, bir eserin gerçekleştirilmesi için uyulması tasarlanan düzen*" olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2021). Planların verimli ve düzgün bir şekilde tasarlanabilmesi temelde 5N1K (*ne, ne zaman, nerede, nasıl, neden, kim?*) sorularına objektif cevaplar verilebilmesine bağlıdır (Tosun, 1987).

Planlama, belirlenen hedefe (veya hedeflere) ulaşmak için yerine getirilmesi gereken bir dizi faaliyetin düşünsel bir süreç içerisinde ele alınması ve bu düşünsel süreç sonucunda bir eylem planının oluşturulmasını içeren yönetim işlevi olarak karşımıza çıkmaktadır (Lumen Learning, 2020). Planlama aynı zamanda, insan faaliyetlerinin zaman içindeki mekânsal dağılımının kontrol edilmesini amaçlayan bir dizi fikir ve ilke olarak da tanımlanabilmektedir (Gunn ve Var, 2002; Hall, 2008). Başka bir deyişle, planlama kavramı bir süreci tanımlamakta; plan kavramı ise bu sürecin sonundaki çıktıyı ifade etmektedir. Planlama aşamasındaki düşünsel sürecin daha doğru bir şekilde gerçekleştirilebilmesi ve buna bağlı olarak eylem planının daha efektif hale gelmesi için geçmiş ile bugünün verileri incelenmekte, kıyaslanmakta, geleceğe ilişkin öngörüler ve raporlar değerlendirilmektedir. Planlama sürecinde, ulaşılması gereken hedeflerin ve vizyonun spesifik bir şekilde belirlenmesi, belirlenen hedeflere ve vizyona ulaşabilmek için gerekli olan stratejilerin formüle edilmesi ve kaynakların belirlenmesi, sürekli bir izleme ve değerlendirme sisteminin olması oldukça önemlidir (Curiel, 2017).

Günümüzde gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülke ekonomileri içinde turizm endüstrisinin önemli bir yeri olduğunu söylemek mümkündür. Turizm, bir ülke için sadece ekonomik fayda ve kültürel zenginlik yaratmakla kalmamakta, aynı zamanda sosyoekonomik açıdan sürdürülebilir büyüme ve gelişme için önemli bir araç olarak görülmektedir (Loss, 2019). Dünya Turizm Örgütü'nün 2019 yılında yayımladığı rapora göre 1,4 milyar uluslararası turist dolaşımı ile toplam 1,7 trilyon dolar gelir sağlayan turizm endüstrisi, dünya ihracatının %7'sini ve dünya hizmet ihracatının %29'unu sağlamaktadır. Bu yönü ile uluslararası turizm, kimyasallar (*chemicals*) ve yakıtlardan (*fuels*) sonra gelerek dünyanın en büyük üçüncü endüstrisi olarak anılmaktadır (UNWTO, 2019). Turizm endüstrisinin kapsamı genişledikçe ve daha karmaşık hale geldikçe, turizmin ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel hedeflerine ulaşmak ve turizm destinasyonlarını koruyarak geliştirmek daha zor bir hale gelmeye başlamıştır (Costa, 2020). Başka bir deyişle, turizmin yapısındaki karmaşıklaşmadan ve ülkelerin turizmden daha fazla pay almak istemesinden ötürü turizm planlamasının önemi daha fazla anlaşılır hale gelmiştir (Burns, 1999). Bu doğrultuda, dünyanın önde gelen endüstrilerinden biri olan turizme yönelik kısa, orta ve uzun vadeli planların

doğru ve etkin bir şekilde tasarlanmasının, ülkelerin ve işletmelerin turizme yönelik amaçlarına ulaşabilmesi açısından hayati bir önem taşıdığını söylemek mümkündür.

Turizm planlaması, hükümetin, yerel halkın ve turizm işletmeleri yetkilileri ile çalışanlarının iş birliği ile yürütülmesi gereken bir süreç (Özdemir, 2006) olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, turizm planlaması, turizm endüstrisinde belirli bir dönem içerisinde ulaşılmak istenen amaçları ve bu amaçlara ulaşma sürecinde yararlanabilecek araçları (olanakları, işleri, kaynakları, zaman çizelgelerini, bireyleri vb.) gösteren bir düzen olarak tanımlanmaktadır (Çatal, 2010). Turizm endüstrisinin faydalarından en fazla düzeyde yararlanabilmek ve turizm endüstrisinde ortaya çıkabilecek sorunları en aza indirmek veya önlemek adına, turizm planlamasının bilinçli ve disiplinli bir düşünsel süreç doğrultusunda hazırlanması gerekmektedir (Inskeep, 1991; Hall, 2000). Bilinçli ve disiplinli düşünsel süreç doğrultusunda, turizmin olumsuz etkilerinin en aza ineceğini, turizmin olumlu etkilerinin en üst düzeye çıkacağını; bunun sonucunda ise yerel halkın ve turistlerin turizme olumlu yönde bir bakış açısı geliştireceğini söylemek mümkündür. Turizm planlamasının yapılmadığı veya doğru bir şekilde tasarlanmadığı durumlarda, turizm kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı sekteye uğrayacak, yerel toplumun turizme bakış açısı olumsuz hale gelmeye başlayacak, ziyaretçi memnuniyetinde düşüşler görülecek ve turizm endüstrisinde gelişmiş bir iş başarısı sağlamak mümkün olmayacaktır (Gunn, 2002). Kontrolsüz ve sistemsiz bir şekilde ilerleyen turizm endüstrisi, ülkelere fayda sağlamaktan öte zarar verme eğilimi içerisine girecektir (Var, İçöz ve İlhan, 2002). Bu zararlar ile karşı karşıya kalmamak adına, turizm endüstrisinden fayda sağlamak isteyen tüm ülkeler için sürdürülebilir bir turizm planlaması faaliyeti içerisinde olmak atlanmaması gereken bir husustur.

Sanayi Devrimi'nin ardından ulaşım teknolojilerinin hızla gelişmesi, yıllık izin haklarının elde edilmesi ile boş zamanın artması, turizm maliyetlerinin düşmesi ve turizmin yalnızca üst sınıfın katılabileceği bir faaliyet olduğu algısının yıkılması sonucunda, uluslararası turizm hareketleri hız kazanmış ve kitlesel bir boyuta ulaşmıştır (Dinç, 1996). Deniz-kum-güneş (kıyı) turizmi ile özdeşleşen kitle turizmi, ulaşım, konaklama, yiyecek-icecek, rekreasyon gibi turistik ürünlerin bir paket halinde sunulduğu "her şey dahil sistem" ile özdeşleşmiş ve turizmin hız kazandığı yılların başında en yaygın ve baskın turizm türü haline gelmiştir. Kitle turizminin baskınlığı uzun yıllar sürmüş fakat bilgi çağına geçiş ile birlikte sarsılmaya başlamıştır. Küreselleşme, bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, internet ve sosyal medya gibi faktörler tüketicilerin sınırsız bilgiye kolaylıkla erişebilmesine zemin hazırlamış ve bu durum tüketicilerin istek ve beklentilerini değiştirmiştir. Yenilik arayışı içinde olan ve kişisel zevklerine uygun ürün beklentisi artan tüketiciler, uluslararası turizm eğilimleri şekillendirmeye başlamışlardır. Alternatif turizm kavramı bu değişimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Birçok farklı turizm türünü barındırdığı için *şemsiye* bir kavram olarak anılan alternatif turizm, grup halinde veya ferdi şekilde gerçekleştirilmekte ve turistik faaliyetlerin destinasyonlar üzerindeki olumsuz etkilerini azaltırken, olumlu etkilerinden yararlanmaya devam edilebilmesini içermektedir.

Turizm politikası ve planlaması ekseninde şekillendirilen bu çalışmada, Türkiye'nin 1963-2023 yıllarını kapsayan 60 yıllık döneminde, kitle turizmine ve alternatif turizme yönelik bakış açısının değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada, aynı zamanda, Türkiye'de geliştirilmesi planlanan ve öncelikli olarak kabul edilen alternatif turizm türleri derlenmiştir. Bu durum, Covid-19 küresel salgını sebebiyle kitle turizminin zayıflayacağı ve alternatif turizm türlerinin çok daha önem kazacağı öngörüsü göz önünde bulundurulduğunda, çalışmanın önemini artırmaktadır. Literatür incelendiğinde, Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda turizmi ele alan çeşitli çalışmalara rastlanmıştır. Örneğin, Akça (2016) ve Tuncel (2019) turizm politikası, Demir (2014) turizm tanıtım faaliyetleri, Kan ve Kuleyin (2017) deniz turizmi stratejileri, Sarı ve Aktürk (2018) ise turizmde hedeflenenler

ile elde edilen sonuçlar ekseninde Kalkınma Planlarını incelemişlerdir. Buna karşın, Beş Yıllık Kalkınma Planları'nın kitle turizmi, alternatif turizm ve sürdürülebilir turizm konularına yönelik incelenmemiş olması, bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmuştur.

Literatür

Literatür kapsamında, çalışmanın temel kavramları olan beş yıllık kalkınma planları içinde turizm endüstrisi ve kitle turizmi ile alternatif turizm konuları incelenmiştir.

Turizmde Planlı Dönem ve Beş Yıllık Kalkınma Planları

Türkiye'de ilk kez 1961 Anayasası ile kalkınma planlarının hazırlanması ve uygulanması yasal olarak gündeme gelmiştir (Tuncel, 2019). *Bir hükümetin yönetiminde bulunduğu ülkeyi ulaştırmayı hedeflediği konumu belirten niyet beyanı* olarak tanımlanabilen (Uzkesici, 2019) ve beş yıllık dönemleri kapsayacak şekilde tasarlanan kalkınma planlarının amacı ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel açılarından kalkınmasını sağlayacak, kamuya yönelik emredici, özel sektöre yönelik ise teşvik edici unsurların belirlenmesidir (Ünlüöner, Tayfun ve Kılıçlar, 2007; Yemen, 2015; Akdağ, Güler ve Çakıcı, 2019). Başka bir ifade ile kalkınma planlarının, bir ülkenin ilgili dönemdeki ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal değer yargılarını yansıttığını, ülkenin hedeflerini ve ilgili dönem sonunda varılmak istenen noktaları gösterdiğini söylemek mümkündür (Kutlu, 2004'ten aktaran Demir, 2014).

Türkiye'de 1963-2023 yılları arasını kapsayan 60 yıllık dönemde toplam 11 tane Kalkınma Planı yayımlanmış ve herbirinde turizm endüstrisine ilişkin maddelere yer verilmiştir. Böylelikle, ilgili dönemde turizm endüstrisinde ulaşılması istenen hedefler ile bu hedeflere ulaşmak için yararlanılması gereken araçlar, olanaklar, süreçler, işler, bireyler ve kurum/kuruluşlar disiplinli bir şekilde düzenlenmiştir (Olalı, 1990).

1963-1967 yılları arasındaki dönemi kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, turizm endüstrisinin ödemeler dengesindeki açığı kapatıcı ve döviz getirici rolü anlaşılmış ve ekonomik potansiyeli ön planda tutulmuştur. Turizmden kısa sürede hızlı ve olumlu geri dönüşler alınabilecek destinasyonlara öncelik verilmiş, turizm yatırımlarının teşvik edilebilmesi adına maddi kolaylıklar sağlanmış, turizm tanıtım faaliyetlerine önem verilmesi gerektiğini belirtilmiştir (DPT, 1963).

1968-1972 yıllarını kapsayan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda turizmin ekonomik yönünün yanı sıra sosyal ve kültürel yönlerinden de bahsedildiği görülmektedir. Planda, turizm yatırımlarının kitle turizmine ağırlık verecek şekilde tasarlanması ve bu sayede turist sayısını ve turizm gelirlerinin artırılması hedeflenmiş, iç turizmin önemi ele alınmıştır (DPT, 1968).

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1973-1977 yılları arasındaki dönem için tasarlanmıştır. Bu planda kitle turizminin önemini koruduğu, buna ek olarak ilk kez sosyal turizm kavramının ele alındığı görülmektedir. Sosyal turizm sayesinde özellikle kamu personelinin tatil maliyetlerinin azaltılması amaçlanmış, böylelikle iç turizmi canlandırmaya yönelik bir uygulama başlatılmıştır. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda turizmden hızlı geri dönüş alınabilecek destinasyonlara (öncelikli bölgelere) yönelik çalışmaların devam ettiği, tanıtım ve organizasyon faaliyetlerinin kitle turizmi ekseninde konumlandığı, havayolu ulaşımına verilen desteğin arttığı ve yatak kapasitesinin önemli oranda artırılmasının hedeflendiği öne çıkmaktadır. 1978 yılında yayımlanması hedeflenen Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda bir yıllık gecikme olmuş; bu yıl ise 1978 Planı ile telafi edilmiştir. 1978 Planı'nda turizm endüstrisine ilişkin bir ana politika oluşturulması gerektiğine dikkat çekilmiş, tanıtım kampanyalarının artırılması gerektiğine vurgu yapılmıştır (Esen, Emir ve Uyar, 2012).

1979-1983 yılları arasındaki dönemi kapsayan Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda turizmin mevsimsellik sorununa çözüm aranması ve kitle turizminin yanı sıra bireysel (ferdi) turizmin de ele alınması gerektiği belirtilmiştir; fakat turistik yatırımların kitle turizmine ağırlık verecek şekilde devam etmesi gerektiğine karar verilmiştir (DPT, 1979). Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nı kapsayan dönem içerisinde, 24 Ocak 1980 tarihinde, Ekonomik İstikrar Tedbirleri kapsamında Türkiye'nin turizm endüstrisi için belki de en önemli adımlardan biri olan 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'nun çıkarılmasına yönelik karar alınmış ve bu karar 1982 yılında uygulamaya konmuştur (Resmi Gazete, 1982). Turizmi Teşvik Kanunu ile birlikte turizm endüstrisine yönelik düşük faizli kredi ve yabancı personel çalıştırma imkanları, finansman fonu, vergi, harç ve bina inşaat istisnaları, elektrik, su ve havagazı ücretlerinde indirim vb. teşvikler başlatılmıştır (Büyüksalvarcı, Şapıcılar ve Bayrakçı, 2016). Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın yayımlanmasında, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'na benzer şekilde, bir yıllık gecikme yaşanmıştır. Bu durumun telafisinin yapıldığı 1984 Planı'nda Türkiye'ye yurtdışından turist getiren seyahat acentalarının, tur operatörlerinin ve havayollarının desteklenmesi, başlıca turizm merkezlerinin belirlenmesi ve bu bağlamda tur rotalarının oluşturulması ele alınmıştır (Dinçer ve Çetin, 2015).

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1985-1989), Turizmi Teşvik Kanunu'nun etkileri görülmüş (Özaslan, 1992) ve bir önceki plan dönemindeki tüm hedeflere erişilmiştir. Bu planda, sürdürülebilir turizm ilk kez ele alınmış, bu kapsamda turizm çekiciliklerinden olan doğal, kültürel, tarihi değerlerin ve çevrenin korunması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Aynı zamanda, alternatif turizm çeşitlerinin önemi ilk kez vurgulanmıştır (DPT, 1985). Ayrıca, planda dönemin şartlarına uygun olacak şekilde özelleştirmelerin artacağı ve devletin turizmde işletmeciliği bırakarak yalnızca altyapı yatırımlarına yöneleceği belirtilmiştir (Soyak, 2013).

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde (1990-1994), küçük kapasiteli konaklama tesislerinin, aile işletmeciliğinin ve yerli seyahat acentalarının desteklenmesi, turizmin çeşitlendirilmesi, alternatif turizm kapsamında özellikle termal, gençlik, üçüncü yaş, kongre, festival, kış, golf ve sağlık turizm çeşitlerinin geliştirilmesi, turizm sezonunun uzatılması, dış tanıtımın kamu ve özel sektör iş birliği ile yürütülerek artırılması, charter taşımacılığının geliştirilmesi, nitelikli personel açığının azaltılması amaçlanmaktadır (DPT, 1990). Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'ndan önce bir yıllık süreyi kapsayan 1995 Planı yayımlanmıştır. Bu planda, sürdürülebilir turizmin önemi vurgulanmış ve turizmin çeşitlendirilmesinin üzerinde durulmuştur.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1996-2000) turizmin çevresel etkilerine ve sürdürülebilirliğe dikkat çekildiği görülmektedir. Yerel halkın ve turistlerin turizmden beklentilerinin karşılanması, hizmet kalitesinin yükseltilmesi, turistik çekiciliklerin ve çevrenin korunması amaçlanmıştır (DPT, 1996).

2001-2005 yılları arasındaki dönemi kapsayan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, Türkiye'nin rekabet gücü en yüksek endüstrilerinden birinin turizm olduğu vurgulanmış; turizm eğitimine, havayolu ulaştırmasına, toplam kaliteye ve tanıtım faaliyetlerine ağırlık verilmesi hedeflenmiştir. Planda, ayrıca, Türkiye'de turizm endüstrisinin en büyük sorunlarının etkin bir tanıtım ve pazarlama çalışmasının yürütülememesi ve yabancı tur operatörlerinin baskın varlığı olduğu belirtilmiştir (DPT, 2001). 2006 yılına gelindiğinde bir adet geçiş planı daha yayımlanmış ve bu planda, turist sayısının artırılması, hizmet kalitesinin geliştirilmesi, pazarlama kanallarının çeşitlendirilmesi, sürdürülebilirlik ilkesinin ve küreselleşmenin getirdiği dinamikleri benimsenmesi amaçlanmıştır (DPT, 2006).

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013) ise diğer planlardan farklı olarak yedi yıllık bir dönemi kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Bu dönemde, dış pazarlarda değişen tüketici tercihlerinin

dikkate alınması, turizmde coğrafi dağılımın dengelenmesi, varış noktası yönetimi stratejisine ağırlık verilmesi, alternatif turizm türlerinin (özellikle de kış, termal, kongre, yat turizmi ile ekoturizm) geliştirilmesi, nicelik artırılırken niteliğin korunması, mevcut kapasitenin olabilecek en verimli şekilde kullanılması ve katma değeri yüksek hizmetlerin sağlanması hedeflenmiştir (DPT, 2007).

Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (2014-2018) sağlık turizmine özellikle vurgu yapıldığı ve sağlık turizminin "Öncelikli Dönüşüm Programları" altında değerlendirildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra planda gastronomik değerlerin ve yiyecek-içecek sektörünün önemine dikkat çekilmiş, sürdürülebilir turizme verilen önem daha da artırılarak sorumlu turizm, yeşil büyüme kavramlarından bahsedilmiş, kültürel mirasın korunması gerektiği belirtilmiş, turizm türlerinin bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerektiği ve değişen turist tipolojilerine uyum sağlayabilecek tanıtım faaliyetlerine yönelinmesi gerektiği vurgulanmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2014).

Son kalkınma planı olan On Birinci Kalkınma Planı'nda (2019-2023) ise nitelikli turistin çekilmesi, ortalama kalış süresinin artırılması, turizmin çeşitlendirilmesi, yeni pazarlara yönelinmesi, imaj ve algı çalışmalarına ağırlık verilmesi amaçlanmıştır. İlk kez On Birinci Kalkınma Planı'nda dijitalleşmenin turizm sektörüne etkilerini görülmüştür. Bu kapsamda, internet tabanlı uygulamaların ve teknoloji destekli çalışmaların turizm sektöründe kullanılması, araştırma geliştirme faaliyetlerinin artırılması ve büyük verinin analiz edilmesi konuları ön plana çıkmıştır. Bunun yanı sıra, Türkiye'nin dış tanıtımının daha efektif bir şekilde yürütülebilmesi adına Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı'nın kurulmasına ilişkin yer alan maddedir ki ilgili ajans 2019 yılının Temmuz ayında görevine başlamıştır. Planda, ayrıca, Turizm Temel Yasası'nın çıkarılmasının gerekliliğinden bahsedilmiştir (SBB, 2019).

Kalkınma planlarında turizm endüstrisine ilişkin maddeleri incelemenin, Türkiye'nin planlı döneme başladığı 1963 yılından bu yana turizme ilişkin eğilimlerin tespit edilmesine olanak sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışmada, bu doğrultuda, Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda kitle turizmine ve alternatif turizme yönelik eğilimlerin tespit edilmesi ve 1963-2023 yılları arasındaki döneme bir projeksiyon tutulması amaçlanmıştır.

Kitle Turizmi ve Alternatif Turizm

Temelinde seyahat unsuru olan turizm hareketlerinin yalnızca üst sınıfa hitap eden bir *yer değiştirme hareketi* olmaktan çıkıp bir endüstri hale gelmesi, yirminci yüzyılın ilk yarısına dayanmaktadır (Kozak, Evren ve Çakır, 2013). Sanayi Devrimi'ni takip eden süreçte ulaşım teknolojilerinde -özellikle de havayolu ulaşımında- yaşanan gelişmeler, çalışma şartlarında yaşanan iyileştirmeler, yıllık izin hakları ile boş zamanda görülen artışlar, erişilebilir hale gelen turistik maliyetler sonucunda turizm, kitlesel ve uluslararası bir boyut kazanmaya başlamıştır (Dinç, 1996). Kitle turizmi olarak adlandırılan bu hareketlerde, çok sayıda insanın kolektif katılımının yanı sıra turistik ürünlerin (ulaşım, konaklama, yiyecek-içecek, rekreasyon vb.) bir paket halinde tüketiciye sunulması söz konusudur (Vanhove, 1997). Tur operatörlerinin ve toptancı seyahat acentalarının kitle turizmine yönelik ürünü olan paket turlar, dönemin turizm hareketlerini en çok artıran ve turizmin uluslararası bir boyut kazanmasını sağlayan unsurlardan biri haline gelmiş, çağdaş kitle turizminin temelini oluşturmuştur (Dwyer, King ve Prideaux, 2007). Dönemin koşullarından ötürü, turistlerin turizm hareketlerine yıllık izinlerini değerlendirmek, dinlenmek ve rahatlamak gibi amaçlarla katıldıkları, bu nedenle uygun fiyatlı bir tatil arayışında oldukları ve tur paketini oluşturan tüm unsurlara bir arada ulaşarak bunun konforunu yaşamak istedikleri görülmektedir. Çok yoğun çalışılan, izin haklarının dahi olmadığı bir dönemden sonra gidilecek destinasyonu az uğraş ve az maliyet ile gezebilme imkânına erişen insanların kitle turizmine neden büyük bir ilgi gösterdiğini

anlamak zor değildir. Tüm bu nedenle ilgili dönemlerde turizm hareketleri, ağırlıklı olarak yıllık iznin daha sık kullanıldığı yaz sezonunda gerçekleşmiş; kitle turizmi ise deniz-kum-güneş turizmi ile özdeşleşmiştir (Naumov ve Green, 2016).

Kitle turizminin baskınlığı uzun yıllar devam etmiş olsa da bilgi çağına geçiş süreci ile birlikte tüketici tercihlerinde değişiklikler yaşanmaya başlamıştır. Bilgi çağına geçişe neden olan birbirinden ayrılamaz bir biçimde iç içe geçmiş birçok farklı faktör bulunmakta ve hiç kuşkusuz bunların başında küreselleşme, bilgi ve iletişim teknolojileri ve buna bağlı olarak gelişen internet ve sosyal medya kanalları gelmektedir. Bu faktörler sayesinde tüketiciler dünyayla ilgili sınırsız ve anında ulaşılabilir nitelikte bir bilgi birikimi elde etmekte ve bir nevi bir *cephane* ile donanmaktadır. Bu nedenle bilgi toplumunda güç üreticilerden, sahip oldukları geniş seçenek yelpazesini ve bilgi birikimini adeta bir *güç kaynağı* olarak gören tüketicilere doğru kaymıştır (Christodoulides, 2011). Sınırsız bilgiye erişebilen tüketiciler zaman içerisinde turizmde de yenilikler arayışı içerisine girmiş, kitle turizminin dışına çıkmayı talep ederek kendi zevklerine uygun hizmetler satın almaya yönelmişlerdir. Ayrıca, sosyal medyanın yarattığı etkileşim ve haberdar olabilmek imkânı sayesinde insanlarda kolektif yönden güçlü hale gelen bir bilincin yanı sıra; iklim değişikliği, hava ve su kirliliği, ozon tabakasının bozulması, doğanın insanlar tarafından beton uğruna katledilmesi, çeşitli hayvan ve bitki türlerinin yok olması, insan ve hayvan haklarının ihlal edilmesi gibi göz önünde olan ve dikkat çeken konulara karşı giderek artan bir sorumluluk hissi oluşmaya başlamıştır (Samdahl ve Robertson, 1989; Schwartz ve Miller, 1991). Sürdürülebilir turizm ve alternatif turizm kavramları bu değişimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir turizm kavramını baz alarak gelişen ve turizmin kitlesel hareketlerle değil, grup halinde veya ferdi şekilde gerçekleştirildiği alternatif turizm çeşitleri özellikle son yıllarda adından sıklıkla söz ettirmektedir. Alternatif turizm yaklaşımı, turizm faaliyetlerinin destinasyonlar üzerindeki olumsuz etkilerini azaltırken, olumlu etkilerinden yararlanmaya devam edilebilmesini içermektedir ve kitle turizmine, başka bir deyişle ticari/geleneksel turizme, alternatif bir çözüm üretme gayesiyle ortaya çıkmıştır. Herms (2006: 7), alternatif turizmin karakteristik özelliklerini üç şekilde sıralamıştır. Bunlar, turistler ve yerel halk arasında temasın ve anlayışın olması; çevreye, kültüre, topluma ve geleneklere uyumlu olunması; destinasyonun turistik taşıma kapasitesinin aşılması şeklinde sıralanmaktadır. Alternatif turizm; çevreye daha duyarlı, daha sürdürülebilir, daha etik, ev sahibi toplumlarla daha iç içe ve onların refahını gözetken, turistlerin deneyimleme ihtiyacına yönelik bir turizm modeli ihtiyacına cevap vermektedir (Butler, 1990; Smith ve Eadington, 1992; Bramwell, 1996; Mowforth ve Munt, 2003; Theng, Qiong ve Tatar, 2015) ve kitle turizmi haricinde kalan turizm çeşitliliğini içeren genel bir *şemsiye terim* olarak ele alınmaktadır (Benson, 2005: 134). Turistlerin değişen ve giderek farklılaşan seyahat motivasyonları ile şekillenen, esas olarak kişilerin yeni şeyler deneme ihtiyacıyla ortaya çıkan alternatif turizm türleri sayıca oldukça fazladır ve dolayısıyla turistlerin ihtiyaçlarındaki artışa paralel olarak her geçen gün artış göstermektedir. Alternatif turizm türlerine kırsal turizm, kültür turizmi, macera turizmi, gastronomi turizmi, kruvaziyer turizm, inanç turizmi ve yavaş turizm örnek olarak verilebilmektedir.

Literatür incelendiğinde, alternatif turizm türlerinin Türkiye’de henüz istenilen düzeye erişemediğinin vurgulandığı görülmektedir (Demir, 2014; Sarı ve Aktürk, 2018). Buradan hareketle, çalışmanın amacı, Beş Yıllık Kalkınma Planlarından hareketle Türkiye’de kitle turizminin ve alternatif turizmin mevcut konumunu tespit etmek, kitle turizmine ve alternatif turizme verilen önemi değerlendirmek ve yıllar içerisinde kitle turizmi ile alternatif turizme verilen önemin değişimini incelemektir.

Yöntem

Çalışmanın amacı, Beş Yıllık Kalkınma Planlarından hareketle Türkiye’de kitle turizminin ve alternatif turizmin mevcut konumunu tespit etmek, kitle turizmine ve alternatif turizme verilen önemi değerlendirmek ve bu önemin yıllar içerisindeki değişimini incelemektir. Ayrıca, alternatif turizme verilen önemin, sürdürülebilir turizm ile ilişkilendirilerek sunulması hedeflenmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın araştırma soruları aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

- Beş Yıllık Kalkınma Planlarında, kitle turizmine ilişkin bakış açısı nasıldır?
- Beş Yıllık Kalkınma Planlarında, alternatif turizme ilişkin bakış açısı nasıldır?
- Beş Yıllık Kalkınma Planlarında, kitle turizminin ve alternatif turizmin ele alınışı ve yoğunluğu yıllar içerisinde nasıl bir değişim göstermiştir?
- Türkiye’de 1963-2023 yıllarını kapsayan dönemde üzerinde durulan ve öncelik verilen alternatif turizm türleri neler olmuştur?

Çalışmanın amaçlarından ve araştırma sorularından hareketle, araştırmanın türü betimleyici araştırma olarak belirlenmiştir. Betimleyici araştırmalar, araştırma konusu hakkında genel bir bakış açısı kazandırmakta ve araştırılan konu -araştırmacı tarafından etkilenmeksizin- betimlenmektedir (Coşkun, 2015). Çalışma, nitel bir yaklaşım ile değerlendirilmiş ve veriler betimleyici içerik analizi kullanılarak analiz edilmiştir. Nitel analiz yöntemi ile yürütülen araştırmalar, insanların olaylara yükledikleri anlamları ve olayları nasıl nitelediklerini incelemektedir (Dey, 1993). Diğer bir deyişle, bu araştırmalarda, derinlemesine bir betimleme yapılmakta, örüntüler ortaya çıkarılmakta ve farklı faktörlerin anlaşılması sağlanmaktadır (Gurbetoğlu, 2018). Creswell (1999), nitel araştırmaların *keşifleri* içeren bütünsel bir yaklaşım olduğunu belirtmektedir.

İçerik analizi, temelde betimsel analizin bir sonraki aşaması olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle öncelikle betimsel analizin ne olduğunun kavranması, içerik analizini daha iyi anlayabilmek adına önemli kabul edilmektedir. Wolcott (1994) tarafından betimsel analiz, verilerin özgün formuna mümkün olduğunca bağlı kalınarak ve doğrudan alıntılar kullanılarak okuyucuya sunulması olarak açıklanırken; içerik analizi ise, bu yaklaşımı da içerecek şekilde, verilerin sistematik bir şekilde incelenip ana temalara ve alt temalara ayrılarak aktarılması olarak açıklanmıştır. Sözbilir’e göre (2009), betimsel analiz ile özetlenmiş ve yorumlanmış olan veriler, içerik analizi sayesinde daha derin bir incelemeye tabi tutulmakta ve böylelikle yeni kategorilere ve temalara ulaşılmaktadır. Leedy ve Ormrod’a göre (2001) içerik analizi, çeşitli kalıpların, temaların ve eğilimlerin belirlenmesi için belirli bir malzeme grubunun içeriğinin ayrıntılı ve sistematik bir şekilde aktarılmasıdır. Bu analiz tekniği sayesinde, çok sayıda metin içeriklerinin ortak yönleri ortaya konmakta (Berg ve Lune, 2015) ve kamusal alanlara yönelik üretilen ve kurgulanan metinler çözümlenmektedir (Gökçe, 2006). İçerik analizinde elde edilen bulgular, kodlar, kategoriler ve temalar ile ayrıştırılarak, düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde aktarılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Kitle turizmini ve alternatif turizm türlerini incelemek ve ikisi arasındaki dönemsel değişim sürecine dair değerlendirmelerde bulunmak amacıyla, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından hazırlanmış olan ve 1963-2023 yılları arasında kapsayan toplam 11 adet Beş Yıllık Kalkınma Planı “*turizm, kitle turizmi, kitle, deniz-kum-güneş, kıyı turizmi, alternatif turizm, çeşitlendirme, sürdürülebilir turizm, sürdürülebilirlik*” anahtar sözcükleri doğrultusunda bilgisayar ortamında taranmıştır. Ardından, ilgili dokümanlar veri indirgeme metoduna tabi tutulmuş ve içerik analizi ile incelenmiştir.

İçerik analizinde birbiriyle benzerlik gösteren veriler, belirli kodlar, kategoriler ve temalar çerçevesinde bir araya getirilmekte ve bunlar, tablolar ve görseller aracılığıyla okuyucuya düzenlenmiş bir şekilde aktarılmaktadır (Sözbilir, 2009). Çalışmada kodların, kategorilerin ve temaların oluşturulma (kodlama) süreci, tümevarımsal bir şekilde yürütülmüş; başka bir deyişle, verilerden çıkarılan kavramlara göre kodlar oluşturulmuştur (Strauss ve Corbin, 1990). Hem verilerin analiz edilmesi ve kodlanması sürecinde hem de verilerin tablolara ve görsellere aktarılmasında, Microsoft Office Programlarından yararlanılmıştır.

Nitel analiz yöntemi ile yürütülen araştırmalarda geçerlik ve güvenilirlik önemli bir sorun olarak görülmektedir (Demir, 2014). Kodlama sürecinin yürütülmesinde, turizm işletmeciliği alanında uzman dört öğretim üyesi ve bir öğretim elemanı ile görüşülmüştür. Bu süreç içerisinde görüş ayrılığı yaratan kodlar revize edilmiştir. Tüm kodlara ilişkin görüş birliği sağlandığında kodlama süreci sonlandırılmıştır. Uzman görüşünün alınması ve görüş ayrılığının ortadan kaldırılması sayesinde çalışmanın tarafsızlığının ve inandırıcılığının sağlandığı düşünülmektedir.

Bulgular

Araştırma kapsamına 11 adet Beş Yıllık Kalkınma Planı dahil edilmiştir. 1. Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963-1967 yılları arasında kapsarken; 11. Beş Yıllık Kalkınma Planı 2019-2023 yıllarını kapsamaktadır. İlk Kalkınma Planının başlangıç tarihi ile son Kalkınma Planının bitiş tarihi arasında, 60 yıl olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle, Beş Yıllık Kalkınma Planlarının incelenmesi ile Türkiye'nin turizme bakış açısının 60 yıl içerisindeki değişimi ortaya koyulabilmektedir. Aşağıda yer alan Tablo 1'de Beş Yıllık Kalkınma Planlarının tanımlayıcı analizlerine yer verilmiştir.

Tablo 1. Beş Yıllık Kalkınma Planlarının Tanımlayıcı Analizleri

BYKP*	Kapsadığı Dönem
1.BYKP	1963-1967
2.BYKP	1968-1972
3. BYKP	1973-1977
4. BYKP	1979-1983
5. BYKP	1985-1989
6. BYKP	1990-1994
7. BYKP	1996-2000
8. BYKP	2001-2005
9. BYKP	2007-2013
10. BYKP	2014-2018
11. BYKP	2019-2023

* Beş Yıllık Kalkınma Planı “BYKP” olarak kısaltılmıştır.

Çalışmada, Beş Yıllık Kalkınma Planlarında kitle turizmine ve alternatif turizme ışık tutabilecek sözcükler, cümle ve cümle grupları listelenmiş ve bu şekilde kodlamaya hazır bir içerik elde edilmiştir. Listelenen bu içeriklerin, ortak bir anlam çatısı altında ve tümevarımsal bir yaklaşımla birleştirilmeye çalışılması ile kategorilere ulaşılmıştır. Ardından, ulaşılan kategoriler çalışmanın amacı doğrultusunda “kitle turizmi” ve “alternatif turizm” olarak adlandırılan iki tema altında gruplandırılmıştır. İçerik analizi sonucu ulaşılan temaların ve bu temalara bağlı kategorilerin frekans dağılımları aşağıda yer alan Tablo 2’de sırasıyla gösterilmiştir.

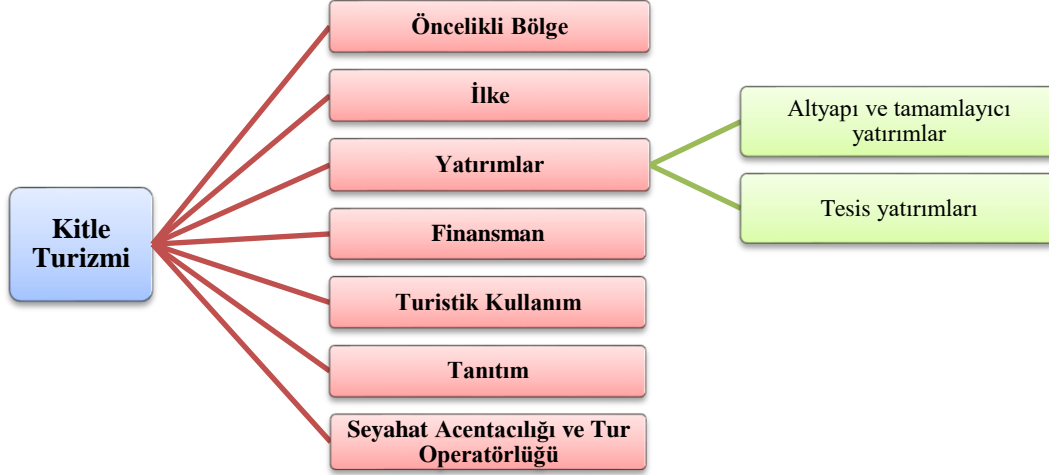
Tablo 2. Analiz Sonucu Belirlenen Tema ve Kategorilerin Frekans Dağılımları

BİRİNCİ TEMA: KİTLE TURİZMİ											
KATEGORİLER	BEŞ YILLIK KALKINMA PLANLARI										
	1.BYKP	2.BYKP	3.BYKP	4.BYKP	5.BYKP	6.BYKP	7.BYKP	8.BYKP	9.BYKP	10.BYKP	11.BYKP
Finansman	X	X	X								
Havayolu İşletmeciliği			X			X	X				X
İlke		X	X	X							
Öncelikli Bölge		X	X	X							
Seyahat Acentacılığı ve Tur Operatörlüğü						X		X			
Tanıtım		X	X							X	
Turistik Kullanım	X		X	X							
Yatırımlar		X	X	X							X
İKİNCİ TEMA: ALTERNATİF TURİZM											
KATEGORİLER	BEŞ YILLIK KALKINMA PLANLARI										
	1.BYKP	2.BYKP	3.BYKP	4.BYKP	5.BYKP	6.BYKP	7.BYKP	8.BYKP	9.BYKP	10.BYKP	11.BYKP
Eğilimler ve Beklentiler							X	X		X	X
Küçük Ölçekli Tesisler						X	X	X			
Mevsimsellik						X	X	X			X
Projeler ve Planlar							X	X	X	X	
Rekreasyon ve Turizm Amaçlı Alanlar ve Milli Parklar	X	X		X	X			X			
Sürdürülebilirlik		X			X	X	X	X	X	X	X
Turizmin Çeşitlendirilmesi	X	X			X	X	X	X	X	X	X

Tablo 2’de görülebileceği üzere, kitle turizmi temasının altında “finansman, havayolu işletmeciliği, ilke, öncelikli bölge, seyahat acentacılığı ve tur operatörlüğü, tanıtım, turistik kullanım, yatırımlar” olmak üzere toplam 8 adet kategori; sürdürülebilir turizm temasının altında ise, “eğilimler ve beklentiler, küçük ölçekli tesisler, mevsimsellik, projeler ve planlar, rekreasyonel alanlar ve milli parklar, sürdürülebilirlik ve turizmin çeşitlendirilmesi” olmak üzere toplam 7 adet kategori belirlenmiştir. Çalışmada öncelikle kitle turizmi ve buna ilişkin kategorilere, ardından alternatif turizm ve buna ilişkin kategorilere yer verilecektir.

Kitle Turizmine İlişkin Bulgular

Çalışmanın ilk teması olan kitle turizmine ilişkin kategoriler ve alt kategoriler aşağıda yer alan Şekil 1’de görülmektedir.

Şekil 1. Kitle Turizmine İlişkin Kategoriler ve Alt Kategoriler

Şekil 1’de görülen ve kitle turizmiyle ilişkili olan kategorilerin ve alt kategorilerin, Beş Yıllık Kalkınma Planlarında nasıl ele alındığını incelemek önemlidir. Bu doğrultuda, her bir kategori, Kalkınma Planlarından direkt olarak alıntılanan cümle ve cümle grupları ile açıklanmaya çalışılmıştır.

Öncelikli bölge

Kitle turizmine yönelik ilk kategori öncelikli bölgeler ile ilgilidir. Türkiye’de turizm endüstrisinin ekonomik faydalarının farkına varılmasının ardından, kısa sürede en fazla turistin çekilebileceği bölgelere ve destinasyonlara öncelik verilmesi planlanmıştır. Bunun nedeni, henüz yeterli düzeyde olmayan turizm yatırımlarının, altyapının ve üstyapının coğrafi dağınıklık ile karşılaşmadan; turistin en çok gelmeyi tercih edeceği bölgelerde yoğunlaştırılmasını sağlamaktır. Bu doğrultuda, öncelikli bölge olarak Türkiye’nin kıyı şeridinde (deniz-kum-güneş turizminin gerçekleştirilebileceği destinasyonlara) ağırlık verildiği görülmektedir. Öncelikli bölge kategorisinin elde edildiği cümle grupları İkinci, Üçüncü ve Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planları’nda yer almaktadır.

2.BYKP: 299	«Konaklama kapasitesi, (...) turistik potansiyeli yüksek belirli bölgelerde kurulacaktır.»
2.BYKP: 593	«Turizm yatırımları turistik potansiyeli yüksek bölgeler içindeki belli yörelerde (yerlerde) yoğunlaştırılacaktır.»
2.BYKP:596	«Yeni kapasitenin, turistik yönden zengin bölge yerlerde yoğunlaştırılması öngörülmüştür.»
3.BYKP: 615	«Turizm faaliyetlerinin Türkiye'nin her tarafına dağılmasının alt ve üst yapı bakımından bazı verimsiz yatırımlara sebep olacağı saptanmış; bu nedenle yatırımların öncelik bölgelerinde yoğunlaştırılması ilkesi benimsenmiştir.»

3.BYKP: 618	«Üçüncü Plan döneminde konaklama tesisleri yatırımlarının öncelik bölgelerinde yoğunlaştırılmasına devam edilecektir.»
3.BYKP: 620	«Kredi uygulamasında yatırımların turistik önceliği olan bölge ve merkezlere yönltilmesini sağlamak için özendirici tedbirler alınacaktır.»
4.BYKP: 431	«Bu dönemde fiziksel planlama çalışmaları ile birlikte bu çalışmaların istenilen yönde ve sürede sonuçlanmasını da sağlamak üzere Organize Turizm Bölgeleri'nin geliştirilmesine başlanacaktır.»

İlke

Beş Yıllık Kalkınma Planları incelendiğinde, İkinci, Üçüncü ve Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda kitle turizminin bir ilke olarak benimsendiği ve turizm endüstrisinin ilgili plan dönemlerinde bu ilke ekseninde şekillendiği görülmüştür.

2.BYKP:593	«Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (...) Marmara, Ege ve Antalya bölgelerinin öncelikle ele alınması turizm politikasının ilkeleri olarak belirtilmişti.»
3.BYKP: 615	«İkinci Plan döneminde turizm politikasının ilkesi kitle turizminin geliştirilmesi olmuştur.»
3.BYKP: 619	«Yatırımların, tanıtma faaliyetlerinin, sektörün tüm organizasyonunun ve kamu denetiminin kitle turizmi esaslarına uygunluğu sağlanacaktır.»
4.BYKP: 432	«Sektörün işleyişi öncelikle kitle turizmi ilkesine göre düzenlenecektir.»

Yatırımlar

Türkiye, birçok farklı medeniyete ev sahipliği yapmış topraklar üzerinde yer alması, tarihi, kültürel, doğal çekicilikler açısından zengin olması ve elverişli bir jeopolitik konumda bulunması itibariyle turizm kaynakları yönünden her zaman elverişli bir ülke olsa dahi, Beş Yıllık Kalkınma Planları'nın yayımlanmaya başladığı 1983 yılında turistik yatırımlar açısından oldukça yetersizdi. Bilindiği üzere, turistik yatırımlar olmadan turistik kaynakları ve çekicilikleri değerlendirmek pek mümkün değildir. Bu farkındalık nedeniyle, Beş Yıllık Kalkınma Planlarında yatırımlar konusunun üzerinde sıklıkla durulduğu görülmektedir. İçerik analizi yapılırken bazı cümle gruplarının *altyapı ve tamamlayıcı yatırımlar* üzerinde durduğu, bazısının ise *tesis yatırımları* üzerinde durduğu görülmüş ve bu nedenle yatırımlar kategorisi iki alt kategori halinde sunulmuştur.

Yatırımlar: Altyapı ve tamamlayıcı yatırımlar

Yatırımlar kategorisinin ilk alt kategorisi olan altyapı ve tamamlayıcı yatırımlarda, bir turistik işletmenin kurulabilmesi ve turist çekebilmesi adına gerekli olan hizmetlerden söz edilmektedir. Bu hizmetler, erişilebilirliğin sağlanabilmesi için gerekli olan ulaşım ağları, haberleşme olanakları ile elektrik, su, kanalizasyon gibi altyapı hizmetlerinden oluşmaktadır (Erdoğan, 2013). Altyapı ve tamamlayıcı yatırımlar ile ilgili cümle gruplarına İkinci ve Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda yer verildiği görülmektedir.

2.BYKP:579	«Turizm bakımından önem arz eden Güney - Batı Anadolu yollarının tamamlanması projeleri ele alınacaktır.»
2.BYKP:593	«Turizm sektöründeki yatırım politikasında altyapı tesisleri ve buna yardımcı imkanlar, örnek tesisler kamu sektöründe ele alınacak, diğer turistik yatırımlar özel sektörle yapılacaktır.»
3.BYKP: 619	«Yatırımların, tanıtma faaliyetlerinin, sektörün tüm organizasyonunun ve kamu denetiminin kitle turizmi esaslarına uygunluğu sağlanacaktır.»

Yatırımlar: Tesis yatırımları

Yatırımlar kategorisinin diğer alt kategorisi tesis yatırımları ile ilgilidir. Kalkınma Planları çerçevesinde incelendiğinde, turizm endüstrisinin en önemli sektörü olan ve turistlerin ziyaret ettikleri destinasyonlardaki barınma ihtiyaçlarını karşılayan konaklama tesislerinin ağırlıklı olarak kitle turizmi doğrultusunda tasarlandığı görülmektedir. Tesis yatırımlarına ilişkin cümle gruplarına İkinci, Üçüncü, Dördüncü ve On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda yer verildiği görülmektedir.

2.BYKP:299	«Konaklama kapasitesi, kitle turizmine yönelecek tesisler şeklinde (...) kurulacaktır (...) Turizm sektöründe yapılması öngörülen 2,6 milyar yatırımın 2 milyarlık bölümü, konaklama tesislerine ayrılacaktır.»
2.BYKP:596	«Tesis yatırımlarının %87'sinin kitle turizmine uygun işletmelere ayrılması gerektiği ortaya konmuştur.»
3.BYKP: 615	«Birinci Plan döneminde Devlet tarafından yapımına başlanılan büyük kapasiteli otel ve tatil köyleri yatırımları tamamlanmış ve işletmeye açılmıştır.»
3.BYKP: 618	«Üçüncü Plan döneminde (...) kurulacak tesislerin kapasite ve nitelikleri itibarıyla kitle turizminin gereklerine uygun olmalarına dikkat edilecektir.»
4.BYKP: 243	«Bu dönemde konaklama tesisleri yatırımlarının turizmde öncelikli yörelere yoğunlaştırılması ve kitle turizmi gereklerine uygun tesisler kurulması esas alınacaktır.»
11.BYKP: 95	«Artan turist sayısını karşılamak üzere yatırım sürecindeki 212.038 yatağa ilaveten Plan döneminde yatak kapasitesi 300.000 artırılacaktır.»

Finansman

Beş Yıllık Kalkınma Planları incelendiğinde, Türkiye'de turizm endüstrisine yönelik yatırımların artmasını sağlamak amacıyla kredi kolaylıkları ve teşvikler gibi özendirici finansman kaynaklarına başvurulduğu görülmektedir. Bu destekler özellikle tesis ve yatak sayısının artırılmasının hedeflendiği Birinci, İkinci ve Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda karşımıza çıkmaktadır.

1.BYKP: 99	«Turizm kesimlerinde çalışan kredi kurumlarının imkânları genişleyecek ve her yıl artan bir ölçüde kredi verilmesi sağlanacaktır.»
1.BYKP: 428	«Turizm Bankasının bünyesi ıslah edilecek, dayanak ve imkânları süratle geliştirilerek turistik tesislere yeterli ve turizm sanayinin gereklerine uygun krediler vermesi sağlanacaktır.»
2.BYKP:593	«Kitle turizmine uygun konaklama ve ulaşım imkanları sağlanacak, bu yatırımlar kredi yoluyla, mali ve hukuki tedbirlerle desteklenerek, fiziki plana göre yapılmaları gerçekleştirilecektir.»
3.BYKP: 615	«İkinci Plan döneminde konaklama tesisleri yapımı daha çok özel kesim tarafından ele alınmış ve bu girişim teşvik tedbirleri ile desteklenmiştir (...) Son yıllarda özellikle fiziksel planları tamamlanmış alanlarda kitle turizmi amaçlarına uygun tesislerin kurulması için teşvik tedbirleri getirilmiştir»
3.BYKP: 620	«Kredi uygulamasında yatırımların turistik önceliği olan bölge ve merkezlere yöneltilmesini sağlamak için özendirici tedbirler alınacaktır.»

Havayolu işletmeciliği

Uluslararası turizm pazarlarına açılmak için en önemli unsurlardan biri, bilindiği üzere, gerekli ulaşım yollarının sağlanmasıdır ve uluslararası turistler tarafından en çok tercih edilen ulaşım yolu ise hiç kuşkusuz havayollarıdır. Bu nedenle, havayolu işletmeciliğinin desteklenmesi ve charter seferlerinin yoğunlaştırılması, yeni pazarlara açılarak turist sayısının artırılmasına zemin hazırlamaktadır. Havayolu işletmeciliği kategorisine ilişkin cümle gruplarına Üçüncü, Altıncı, Yedinci ve On Birinci Kalkınma Planları'nda rastlanmıştır.

3.BYKP: 617	«Havayolu Çarter (dolmuş) seferleri Özellikle Kuzey Avrupa ile Akdeniz ülkeleri arasındaki turist trafiğini yoğunlaştırmıştır.»
6.BYKP: 275	«Özel hava taşıyıcılarının mevcut sorunlarını kısa sürede çözümlenerek, güvenli ve ekonomik bir işletmecilik anlayışı içinde, yurtdışı turizme dayalı charter ve yurtiçi turizme dayalı küçük uçak ve hava-taksi işletmeciliği alanlarında daha etkin rol oynamaları konusunda gerekli destek sağlanacaktır.»
7.BYKP: 148	«Hava ulaştırması alt yapısı yetersiz olan ancak, turizm ve ihracat potansiyeli yüksek bölgelerde havaalanı yatırımlarına önem verilecektir.»
11.BYKP: 94	«Ana kaynak pazarımız olan ülkelerin seçilmiş şehirlerinden konaklama kapasitesinin yüksek olduğu turistik bölgelerimize başlatılan doğrudan tarifeli uçuş seferleri ve düzenlendiği bölgelerin sayıları artırılabilecektir.»

Turistik kullanım

Turistik kullanım kategorisi, hükümetin ülkedeki çeşitli alanları (kamplar, dinlenme tesisleri vb.) turistik kullanıma açması ile ilişkilidir. Birinci, Üçüncü ve Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda, turizm yatırımlarının nicelik açısından yeterli olmadığı dönemlerde, hükümetin turizmi canlandırmak adına bu yola başvurduğu dikkat çekmektedir.

1.BYKP: 428	<i>«Kamu kesimindeki dinlenme kamplarından turistlerin faydalanma imkânları aranacaktır.»</i>
3.BYKP: 620	<i>«Sosyal turizm faaliyetlerine iştirak eden kamu turistik konaklama tesislerinin dış turizme de hizmet etmek suretiyle kamu personelinin bu tesislerde geçirecekleri tatillerin maliyetlerinin düşürülmesi olanakları geliştirilecektir.»</i>
4.BYKP: 243	<i>«Deniz, göl ve nehir kıyılarının toplum yararına kullanılması sağlanacaktır. Turistik kullanım özelliğinin bozulmaması için ikincil konut yapımını önleyici yasal düzenlemelere ilişkin çalışmalar plan dönemi içinde sonuçlandırılacaktır. Kamu kuruluşlarına ait kamplar ve dinlenme tesisleri dış turizme açılacak ve bunlardan daha geniş kitlelerin yararlanması gerçekleştirilecektir.»</i>

Tanıtım

Ülkelerin sahip oldukları turistik çekiciliklerin, tarihi, kültürel, doğal değerlerin ve turizm ürünlerinin potansiyel tüketiciler tarafından bilinmesi amacıyla yapılan tanıtım çalışmalarının turizm için önemi oldukça büyüktür (Demir, 2014). Tanıtıma ilişkin ifadelere her kalkınma planında yer verilmesine karşın, kitle turizmine yönelik tanıtım faaliyetlerini destekleyen ifadelerin İkinci, Üçüncü ve Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda bulunduğu görülmektedir.

2.BYKP:601	<i>«Uluslararası alanda ve özellikle Akdeniz ülkeleri ile ortak turizm tanıtması konusunda çeşitli iş birliği imkanları aranacaktır.»</i>
3.BYKP: 619	<i>«Yatırımların, tanıtma faaliyetlerinin, sektörün tüm organizasyonunun ve kamu denetiminin kitle turizmi esaslarına uygunluğu sağlanacaktır.»</i>
10.BYKP: 113	<i>«Türkiye'de turizm ağırlıklı olarak kitle turizmine dayanmaktadır. 2007-2012 döneminde ziyaretçi başına harcama ortalama 784 dolar seviyesinde seyretmiştir. Sektörde tanıtım ve pazarlamanın iyileştirilmesi, tanıtımın finansmanına özel sektörün daha fazla katılımı önemini korumaktadır.»</i>

Seyahat acentacılığı ve tur operatörlüğü

Paket turların ve dolayısıyla bunların üretimini ve satışını yapan seyahat acentaları ile tur operatörlerinin, kitle turizmi için önemli olduğu bilinmektedir. Bu kategori kapsamında, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yerli seyahat acentalarının destekleneceği belirtilirken, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yatay ve dikey entegrasyonlarla büyüyerek baskın hale gelen yabancı tur operatörlerinin Türkiye turizmi üzerinde olumsuz etkilere yol açtığı bildirilmiştir.

6.BYKP: 282

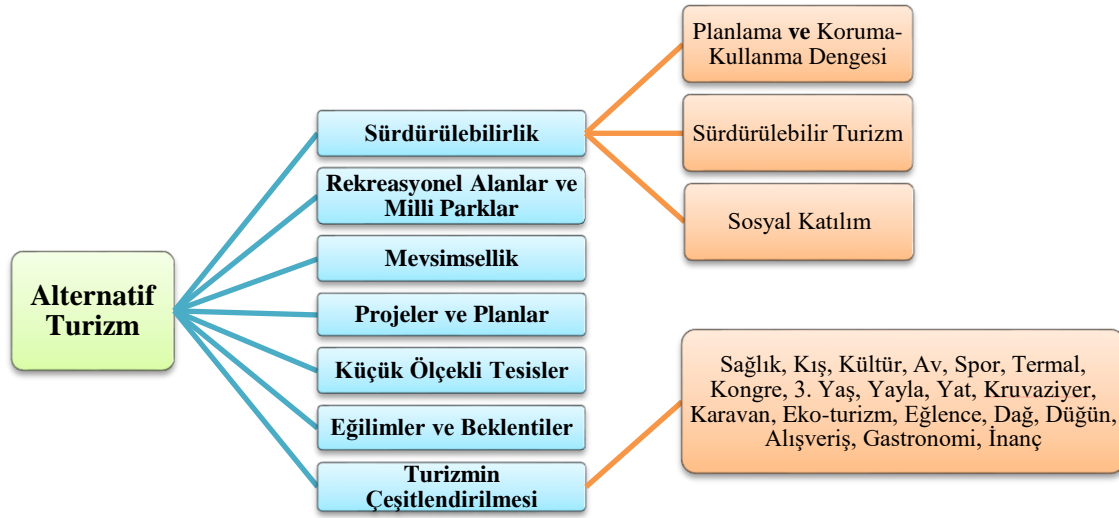
«(...) yerli seyahat acentalarının tur operatörlüğü teşvik edilecektir.»

8.BYKP: 166

«Yatay ve dikey entegrasyonlarla aşırı ölçüde büyüyen bazı yabancı tur operatörlerinin fiyat ve koşulları tek taraflı belirlemelerine sektörde son yıllarda sıklıkla rastlanmaktadır. Bu durum ülkemiz turizmi için olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.»

Alternatif Turizme İlişkin Bulgular

Çalışmanın ikinci teması olan alternatif turizme ilişkin kategoriler ve alt kategoriler aşağıda yer alan Şekil 2’de görülmektedir.

Şekil 2. Alternatif Turizme İlişkin Kategoriler ve Alt Kategoriler

Şekil 2’de görülen ve alternatif turizmle ilişkili olan kategorilerin ve alt kategorilerin, Beş Yıllık Kalkınma Planlarında nasıl ele alındığını incelemek önemlidir. Bu doğrultuda, her bir kategori, Kalkınma Planlarından direkt olarak alıntılanan cümle ve cümle grupları ile açıklanmaya çalışılmıştır.

Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilirlik, bir başka deyişle daimî olabilme kabiliyeti, “bugünün gereksinimlerini, gelecek kuşakların da kendi gereksinimlerini karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin karşılamak” şeklinde tanımlanmaktadır (WCED, 1987). Çalışmada, alternatif turizm kavramı ile güçlü bağları olan sürdürülebilirlik kategorisinin alt kategoriler ile ele alınmasının daha verimli olacağı düşünülmüştür.

Sürdürülebilirlik: Planlama ve koruma-kullanma dengesi

Sürdürülebilirliğin sağlanması için doğru bir planlama yapılması ve koruma-kullanma dengesinin gözetilmesi oldukça önemlidir. Çevresel sürdürülebilirlik ile ilişkili olan koruma kavramı, tarihi, kültürel ve doğal değerlerin bozulmasının geciktirilmesi veya oluşabilecek hasarların önlenmesi için

gerçekleştirilecek her türlü uygulama olarak açıklanmaktadır (Yaldız ve Asatekin, 2016). Kullanma kavramı ise fiziksel çevrenin kullanıcıların gereksinim ve beklentilerini karşılama düzeyine uygun olacak, bunun yanı sıra sürdürülebilirliğinin sağlanmasına imkân tanıyacak şekilde değerlendirilmesidir (Üzümcü, Çelik ve Karataş, 2017). Sürdürülebilirliğin ve koruma-kullanma dengesinin gözetildiği planlamalar, sürdürülebilirlik için büyük önem taşımaktadır. Bu kategoriye ilişkin ifadeler İkinci, Beşinci, Altıncı, Sekizinci, Dokuzuncu Onuncu ve On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda yer almaktadır.

2.BYKP: 619	«Turizmin hızla geliştiği alanlarda, arazi kullanımını ve tesis-altyapı ilişkilerini düzenlemek, otel ve rekreasyon tesislerinin düzensiz gelişmesini önlemek amacıyla fiziksel planlama çabalarına devam edilecektir.»
5.BYKP: 120	«Türkiye'nin tabii tarihi, arkeolojik ve kültürel varlığı, kış, av ve su sporları, festival, sağlık ve gençlik turizmi ile mevcut diğer turizm potansiyeli, ekolojik dengelyi koruma, çevreyi temiz ve sağlık tutuma ve güzelleştirme ilkeleri doğrultusunda değerlendirilecektir (...) Doğal ve kültürel çevre değerlerinin turizm amaçlı kullanımından koruma stratejileri ile turizm geliştirme stratejilerinin entegrasyonu sağlanacaktır.»
6.BYKP: 39	«Doğal güzelliklerin ve kültürel değerlerin korunmasına gerekli öncelik verilecektir.»
6.BYKP: 282	«İnsanlığın kültür ve tabiat mirası durumundaki değerler etkin şekilde korunacak, çevre ile kültür peyzajı ilkeleri esas alınarak turizm faaliyet ve yatırımları planlanacak ve uygulanacaktır (...) Doğal güzelliklerin ve kültürel değerlerin korunmasına öncelik verilecek, belirli sahaların korumaya alınarak turizme açılması teşvik edilecektir.»
8.BYKP: 167	«Sektörle ilgili tüm yatırımların doğal, tarihsel ve sosyal çevreyi kollayıcı, koruyucu ve geliştirici bir yaklaşım içinde olmasına azami özen gösterilecektir.»
9.BYKP: 74	«Tarım ve turizm başta olmak üzere, çevreye duyarlı sektörlerde ekolojik potansiyel değerlendirilecek, koruma-kullanma dengesi gözetilecektir.»
9.BYKP: 78	«Doğal orman ekosistemini; başta yangınlar ve zararlılar olmak üzere çeşitli faktörlere karşı, etkin şekilde korumak; koruma-kullanma dengesi, biyolojik çeşitlilik, gen kaynakları, orman sağlığı, odun dışı ürün ve hizmetler ile ekoturizmin geliştirilmesi gözetilerek, çok amaçlı ve verimli şekilde yönetilmesi amaçlanmaktadır.»
9.BYKP: 81	«Sektörle ilgili tüm yatırımların doğal, tarihsel ve sosyal çevreyi kollayıcı, koruyucu ve geliştirici bir yaklaşım içinde olmasına azami özen gösterilecektir.»
10.BYKP: 45	«Yurtiçi ve yurtdışındaki kültür mirasımız, toplumun kültür, tarih ve estetik bilincini geliştirecek, kültür turizmine katkı sağlayacak ve afet riskini dikkate alacak şekilde

	<i>korunacaktır (...) Tarihi kent bölgelerinin bir bütün olarak korunması, kültür ve sanat hayatının merkezi haline gelmesi sağlanacaktır.»</i>
10.BYKP: 113	<i>«Turizm merkezlerinde artan yapılaşma, altyapı eksikliği ve çevre sorunlarının giderilmesi, yatırımların turizm odaklı gelişme planlarına uyumunun sağlanması önem arz etmektedir.»</i>
10.BYKP: 114	<i>«Sektörde, doğal ve kültürel değerlerin koruma-kullanma dengesinin gözetilmesi ve nitelikten ödün vermeden sürdürülebilir bir büyümenin gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir.»</i>
11.BYKP: 96	<i>«Kıyı alanlarının turizm sektörünün talepleri ile entegre bir şekilde koruma-kullanma dengesi dikkate alınarak bütünlük yönetimi ve planlaması yapılacaktır (...) Koruma-kullanma dengesi gözetilerek turizm alanlarının taşıma kapasiteleri tespit edilecek ve alanlar buna göre yönetilecektir.»</i>

Sürdürülebilirlik: Sürdürülebilir turizm

Sürdürülebilir turizm, bir ülke veya bölgedeki doğal, beşerî, tarihi ve kültürel çevresel kaynakların gelecek nesiller için korunmasını sağlarken turizmin gelişmesine olanak sağlayan bir dizi ilkeyi, politikayı ve yönetim şeklini temsil etmektedir (Lane, 1994). Sürdürülebilir turizm kavramına ilk kez Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer verildiği; bunu takiben, Onuncu ve On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda da sürdürülebilir turizme ilişkin ifadeler bulunduğu görülmektedir.

8.BYKP: 168	<i>«Ekolojik yönden aşırı duyarlı Milli Park alanlarında sürdürülebilir turizm gelişimi için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.»</i>
10.BYKP: 13	<i>«Sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için küresel ölçekte başlayan yeni büyüme modeli arayışlarıyla birlikte “yeşil büyüme” kavramı önem kazanmıştır. Bu kavram çerçevesinde, üretim sektörlerinde temiz üretim ve eko-verimlilik ile hem çevrenin korunması hem de rekabetçiliğin artırılması mümkün görülmekte, tarım ve turizm gibi çevreye duyarlı sektörlerde ekolojik potansiyel değerlendirilmekte, yeni düzenleme ve yatırımlarla şehirlerin daha çevre dostu ve ekonomik olarak etkin olabileceği vurgulanmaktadır.»</i>
10.BYKP: 113	<i>«Sürdürülebilir turizmin özendirilmesi amacıyla, 2008 yılında çevreye duyarlı konaklama tesislerinin standartları belirlenmiş ve belgeleme çalışmalarına başlanmıştır.»</i>
10.BYKP: 114	<i>«Çevreye duyarlı ve sorumlu turizm anlayışı kapsamında sürdürülebilir turizm uygulamaları geliştirilecek, turizmin sosyokültürel ve çevresel olumsuzlukları</i>

azaltılacaktır.»

11.BYKP: 95

«Her bir destinasyon özelinde ve odaklı anlayış çerçevesinde; planlama hiyerarşisi gözetilerek yatırım planlaması dâhil turizmin gelişimi ve yönetimi bütüncül olarak ele alınacak; çevreye duyarlı ve sorumlu turizm anlayışı ile sürdürülebilir turizm uygulamaları geliştirilecektir (...) Sürdürülebilir turizm anlayışı çerçevesinde; çevreye duyarlı turizm tesislerinin sayısının artırılması ve niteliklerinin geliştirilmesine yönelik mevzuat düzenlemesi yapılacaktır.»

Sürdürülebilirlik: Sosyal katılım

Sürdürülebilir turizmin genellikle çevresel boyutunun üzerinde durulmakla birlikte sosyal ve ekonomik boyutları göz ardı edilebilmektedir; oysa, sürdürülebilirliğin sağlanması için bu üç boyutun dengeli bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Verimli bir sürdürülebilir turizm politika ve planlamasının sağlanması için hedef bölgedeki veya ülkedeki turizm paydaşlarının tamamının süreç içerisine dahil edilmesi, sürdürülebilirlik konusunda eğitilmesi ve kararlara katılması gerekmektedir (Bramwell, 2004). Çalışmada, bu durum, sosyal katılım kategorisi altında değerlendirilmiş ve ilgili ifadelere Yedinci, Sekizinci, Dokuzuncu ve Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda rastlanmıştır.

7.BYKP: 163

«Turizm hareketlerinin yoğunlaştığı bölgelerde yerel yönetimlerin ve halkın turizm ile ilgili kararlara katılması sağlanacaktır.»

8.BYKP: 71

«Kırsal alanda yaşayan nüfusun gelirini artırmak ve işsizliği azaltmak için yöresel potansiyeli bulunan; turizm (...) gibi alanlarda girişimciler desteklenecektir.»

8.BYKP: 167

«Turizm hareketlerinin yoğunlaştığı bölgelerde yerel yönetimlerin ve halkın turizm ile ilgili kararlara katılması sağlanacaktır.»

9.BYKP: 82

«Turizm hareketlerinin yoğunlaştığı bölgelerde yerel yönetimlerin ve kullanıcıların turizmle ilgili kararlara ve kamu eliyle yapılacak fiziki altyapının finansmanına katılımı sağlanacaktır.»

10.BYKP: 114

«Turizm hareketlerinin yoğunlaştığı bölgelerde yerel yönetimlerin, STK'ların ve halkın turizmle ilgili kararlara katılımı artırılacaktır.»

Rekreasyonel alanlar ve milli parklar

Milli park, TDK Güncel Sözlük'te “bir bölgedeki doğal bitki örtüsünü ve orada yaşayan hayvanları veya üzerinde bulunan tarihî yapıları korumak amacıyla devlet tarafından koruma altına alınmış bölge” şeklinde tanımlanırken (TDK, 2020a); rekreasyonel alan ise “insanların boş zamanlarında, eğlence ve spor amacı ile gönüllü olarak etkinlik yapabilecekleri yer” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2020b). Milli parkların ve rekreasyonel alanların, turizm amaçlı kullanıma açılması ile turizm türlerinin çeşitlendirilmesi ve alternatif turizm türleri, özellikle de eko-turizm, kapsamında değerlendirilmesi mümkündür. Rekreasyonel alanlar ve milli parklar kategorisine ilişkin ifadelerle Birinci, İkinci, Dördüncü, Beşinci ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda rastlanmaktadır.

1.BYKP: 427	«Turizmle ilgili projelerden önemlileri şöylece sıralanabilir: (...) Millî parklar kurulması.»
2.BYKP:619	«Turistik ve milli park niteliğindeki alanların toplum yararına kullanılmasını ve korumasını sağlayacak mevzuat hazırlanacaktır.»
4.BYKP: 297	«Kırsal ve kentsel dinlence bölgelerinin saptanması, korunması ve ulusal tarihi parklar çerçevesinde iç ve dış turizme yönelik olarak değerlendirilmesi çalışmalarına hız verilecektir.»
5.BYKP: 158	«(...) turizm ve rekreasyon amaçlı alanlar hakkında doğru kararların verilebilmesi için, arazinin gerçek potansiyeli ile şimdiki ve gelecekteki sosyoekonomik şartların birlikte çözümlenmesi ve bu kaynağın her kullanım açısından ayrı ayrı değerlendirilmesi sağlanacaktır.»
8.BYKP: 140, 168	«(...) ekoturizmi geliştirmek amacıyla, Tabiatı Koruma Alanları, Milli Park ve benzeri Korunan Alanlar geliştirilecek ve yaygınlaştırılacaktır (...) Ekolojik yönden aşırı duyarlı Milli Park alanlarında sürdürülebilir turizm gelişimi için gerekli düzenlemeler yapılacaktır »

Mevsimsellik

Turizm endüstrisinin en belirgin yapısal özelliklerinden biri olarak kabul edilen mevsimsellik, turizm talebinin mevsimsel olarak (yılın belirli zamanlarında yoğunlaşacak şekilde) dalgalanması olarak tanımlanmaktadır (Kuşluyan ve Kuşluyan, 1998'den aktaran Günel, 2009). Turizmde mevsimsellik, aynı zamanda, aşılması gereken bir sorun olarak değerlendirilmektedir. Bu soruna getirilen en önemli çözüm önerilerinden biri turizmin çeşitlendirilmesi ve dolayısıyla alternatif turizm türlerine yönelmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Mevsimsellik kategorise ilişkin cümle gruplarının Altıncı, Yedinci, Sekizinci ve On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda yer aldığı görülmektedir.

6.BYKP: 3, 282	«Mevcut tesislerde (...) faaliyet mevsimini uzatıcı ve nitelik yükseltici önlemler alınacaktır.»
7.BYKP: 162	«Turizmin mevsimlik ve coğrafi dağılımını iyileştirmek ve dış pazarda değişen tüketici tercihleri de dikkate alınarak yeni potansiyel alanlar yaratmak amacı ile golf, kış, dağ, yayla, termal, sağlık, yat, karavan, kruvaziyer, kongre ve eğlence turizmini geliştirme faaliyetlerine devam edilecektir.»
8.BYKP: 167	«Değişen tüketici tercihlerini dikkate alarak geliştirilecek yeni alanlarla turizm mevsiminin yılın tamamına ve turizmin, potansiyeli olan ancak bugüne kadar yeterince ele alınmamış bölgelere yayılmasına yönelik tedbirler alınacaktır.»
11.BYKP: 95	«Ortalama konaklama süresini artıracak ve turizmin yılın tamamına yayılmasını sağlayacak sağlık turizminin geliştirilmesi için tanıtım ve yatırım faaliyetleri

yürütülecektir.»

Projeler ve planlar

Kalkınma Planları incelendiğinde, Türkiye’de alternatif turizm ve sürdürülebilir turizm ekseninde geliştirilmiş plan ve projelerin olduğu görülmektedir. Bu plan ve projelerden, Yedinci, Sekizinci, Dokuzuncu ve Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planları’nda bahsedilmekte ve Akdeniz-Ege Turizm Altyapısı ve Kıyı Yönetimi (ATAK), Turizm Sektörü Ana Planı (TUSAP) ve Varış Noktası Yönetimi projeleri olarak sıralanmaktadır.

7.BYKP: 163 «Turizm üst yapısının yeterli bir altyapı ile bütünleşmesi için gerekli düzenleme ve teknik önlemlere ağırlık verilecek, Akdeniz-Ege Turizm Altyapısı ve Kıyı Yönetimi (ATAK) projesinin hızla uygulanması için gerekli düzenlemeler yapılacaktır (...) Turizm sektörünün uzun vadeli ve sağlıklı gelişmesini sağlamak amacıyla yönelik dinamik ve stratejik TUSAP Ana Planı uygulamaya geçirilecektir.»

8.BYKP: 167, 168 «Akdeniz-Ege Turizm Altyapısı ve Kıyı Yönetimi (ATAK) Projesi kapsamına girebilecek projelerin yürütülmesinde, idari ve mali sorunların çözümlenmesi ve Hazine garantisine gerek duyulmayacak bir model çerçevesinde proje uygulamasının hızlandırılması sağlanacaktır (...) Turizm sektörünün uzun vadeli ve sağlıklı gelişmesini sağlamak amacıyla yönelik dinamik ve stratejik Turizm Sektörü Ana Planı (TUSAP) uygulamaya geçirilecektir.»

9.BYKP: 82 «Turizm sektörünün uzun vadeli ve sağlıklı gelişmesini sağlamak üzere Turizm Sektörü Ana Planı hazırlanacaktır.»

10.BYKP: 114 «Turizm türleri bütüncül bir şekilde ele alınarak “Varış Noktası Yönetimi” kapsamında yeni projeler hayata geçirilecektir.»

Küçük ölçekli tesisler

Kitle turizmi kolektif konaklamayı gerektirdiği için genellikle tatil köylerine veya büyük ölçekli tesislere dayanırken, alternatif turizm türleri çoğunlukla daha küçük ölçekli tesislerle ilişkilendirilmektedir. Tesisin içinde bulunduğu yöreye uyumlu olması, yerel halkın izlerini taşıması alternatif turizm için önemli bir unsurdur. Bu kapsamda oluşturulan küçük ölçekli tesisler kategorisine ilişkin cümlelere Altıncı, Yedinci ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planları’nda rastlanmaktadır.

6.BYKP: 282 «Turistik tesis işletmeciliği geliştirilecek, küçük kapasiteli tesisler ve aile işletmeciliği teşvik edilecektir.»

7.BYKP: 163 «Talep yapısındaki yeni eğilimlere bağlı olarak sektörde küçük ölçekli işletmelerin gelişmesine öncelik verilecektir.»

8.BYKP: 167 «Talep yapısındaki yeni eğilimlere bağlı olarak sektörde küçük ölçekli işletmelerin gelişmesine öncelik verilecek ve bunların KOBİ statüsünde değerlendirilmeleri

sağlanacaktır.»

Eğilimler ve beklentiler

Turizm endüstrisine turizm talebinin, diğer bir deyişle turistlerin, yön verdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu nedenle, turistik işletmeler rekabetçi piyasa koşullarında varlıklarını sürdürebilmek için sürekli olarak turistlerin beklentilerini takip etmek, değişen talebin isteklerine uygun ürün üretmek veya tasarlamak ve mevcut eğilimlere uyum sağlamak zorunda kalmaktadırlar. Turizm endüstrisinin bu yapısının bir gereği olarak, Yedinci, Sekizinci, Onuncu ve On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda ilgili dönemdeki turizm eğilimlerinin ve tüketici beklentilerinin neler olduğunun ortaya konmaya çalışıldığı görülmektedir.

7.BYKP: 162 «Rekabet gücü yüksek ve verimli bir turizm ekonomisinin geliştirilmesi, yerel halkın ve turistlerin turizmden beklentilerinin karşılanması, doğal ve kültürel değerlerin zenginleştirilerek sürekliliğinin sağlanması sektörün temel amaçlarıdır.»

8.BYKP: 168 «Turizmin mevsimlik ve coğrafi dağılımını iyileştirmek ve dış pazarlarda değişen tüketici tercihleri de dikkate alınarak yeni potansiyel alanlar yaratmak amacıyla golf, kış, dağ, termal, sağlık, yat, kongre turizmi ve ekoturizm ile ilgili yönlendirme faaliyetleri sürdürülecektir.»

10.BYKP: 113 «Dünyadaki eğilimler, bireylerin eğitim ve refah düzeyindeki yükselmenin artarak devam edeceğini ve turizmde deneyimli gezgin grubunun büyüyeceğini göstermektedir. Turist tercihleri kutuplaşacak, yenilik ve çeşitlilik talebi artmaya devam edecek, konfor ve macera motifleri ağırlıklı hale gelecektir.»

11. BYKP: 94 «Değişen tüketici eğilimleri ile teknolojik gelişmeler doğrultusunda turizmin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi, sezon süresinin uzatılması, hizmet kalitesinin yükseltilmesi ve daha fazla harcama eğilimi olan ziyaretçinin ülkemize çekilmesi ile konaklama süresi ve konaklama dışı harcamaların artırılması, her bir destinasyon özelinde ve odaklı anlayış çerçevesinde sektörde dönüşümün gerçekleştirilmesi ve koruma-kullanma dengesi gözetilerek ekonomik ve sosyal kalkınmaya katkı sağlanması temel amaçtır.»

11.BYKP: 96 «Başta internet tabanlı uygulamalar olmak üzere turizm sektörünün paylaşım ekonomisinden daha etkin faydalanabilmesine yönelik düzenlemeler yapılacak, sektördeki Ar-Ge faaliyetleri ile teknolojiye dayalı uygulamalar desteklenecektir (...) Turizmde dijitalleşme oranları ve sektörün dijitalleşme konusuna yatkınlığı araştırması yapılacaktır.»

Turizmin çeşitlendirilmesi (Alternatif turizm türleri)

Alternatif turizm, kitle turizmi haricindeki turizm türlerini kapsayan bir çatı kavramdır. Türkiye aynı anda dört mevsimin yaşandığı, üç tarafı denizlerle çevrili, zengin bir coğrafyaya sahip; birçok

farklı medeniyete ev sahipliği yapmış, kültürel, tarihi ve doğal değerler açısından zengin bir ülke olmasından dolayı birçok farklı alternatif turizm türü için oldukça elverişlidir. Bu sebeple, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'ndan itibaren alternatif turizm türlerinden kısa ifadelerle de olsa bahsedildiği; Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'ndan itibaren ise alternatif turizm türlerinin giderek çeşitlendiği karşımıza çıkmaktadır.

1.BYKP: 427	«Turizmle ilgili projelerden önemlileri şöylece sıralanabilir: (...) Hac yolu adlı turistik yolun tamamlanması.»
1.BYKP: 428	«Yurdumuzda belli zamanlarda ve yerlerde festivaller ve ikinci beş yıllık plân döneminde bir olimpiyat tertiplenmesi için gerekli inceleme ve araştırmalar yapılacaktır.»
2.BYKP: 615	«Uygulamada (...) Göreme, Uludağ, (...) bölgelerinde fiziksel planlama çalışmalarına girilmiştir.»
5.BYKP: 120	«Türkiye'nin tabii tarihi, arkeolojik ve kültürel varlığı, kış, av ve su sporları, festival, sağlık ve gençlik turizmi ile mevcut diğer turizm potansiyeli, ekolojik dengeyi koruma, çevreyi temiz ve sağlık tutuma ve güzelleştirme ilkeleri doğrultusunda değerlendirilecektir.»
6.BYKP: 281	«Sektörde kış, av ve su sporları ile festival, sağlık, gençlik, kongre, termal, golf ve 3. yaş turizmini daha cazip hale getirecek teşvik politikaları geliştirilecektir.»
7.BYKP: 162	«Turizmin mevsimlik ve coğrafi dağılımını iyileştirmek ve dış pazarda değişen tüketici tercihleri de dikkate alınarak yeni potansiyel alanlar yaratmak amacı ile golf, kış, dağ, yayla, termal, sağlık, yat, karavan, kruvaziyer, kongre ve eğlence turizmini geliştirme faaliyetlerine devam edilecektir.»
8.BYKP: 64	«İstanbul'un ticaret, finans, turizm, kültür ve sanat ağırlıklı uluslararası bir metropol haline getirilmesi çalışmalarına devam edilecektir.»
8.BYKP: 93	«Turizm amaçlı sportif faaliyetlerin artırılması ve yaygınlaştırılması için gerekli altyapı ve tanıtım faaliyetlerine önem verilecektir.»
8.BYKP: 168	«Turizmin mevsimlik ve coğrafi dağılımını iyileştirmek ve dış pazarlarda değişen tüketici tercihleri de dikkate alınarak yeni potansiyel alanlar yaratmak amacıyla golf, kış, dağ, termal, sağlık, yat, kongre turizmi ve ekoturizm ile ilgili yönlendirme faaliyetleri sürdürülecektir (...) Yat Turizmi Yönetmeliği yeniden düzenlenecektir.»
9.BYKP: 45	«Ülkemizin kültür turizmi alanındaki potansiyelinin değerlendirilmesi gereği devam etmektedir.»
9.BYKP: 82	«Turizmin mevsimlik ve coğrafi dağılımını iyileştirmek ve dış pazarlarda değişen tüketici tercihleri de dikkate alınarak yeni potansiyel alanlar yaratmak amacıyla varış noktası yönetimine ağırlık verilerek golf, kış, dağ, termal, yat, kongre turizmi

	<p>ve ekoturizm ile ilgili yönlendirme faaliyetleri sürdürülecektir (...) Türkiye'nin fiyat, hizmet kalitesi ve jeotermal kaynaklar açısından rekabet üstünlüğü göz önüne alınarak, sağlık hizmetleri turizmi desteklenecektir.»</p>
9.BYKP: 90	<p>«Kültür turizminin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması çalışmaları bağlamında, otantik özellikleriyle korunarak turizme açılan yöresel örneklerin çoğaltılması desteklenecektir.»</p>
10.BYKP: 11	<p>«Sağlık turizmi; döviz gelirleri nedeniyle cari denge, emek yoğun yapısı itibarıyla istihdam, turizmde çeşitliliğin ve katma değer artırılması yoluyla gelir artışı, sağlık altyapısının güçlendirilmesine bağlı olarak yatırım etkisi yaratabilecek bir alandır.»</p>
10.BYKP: 114	<p>«Turizmin çeşitlendirilmesi ve hizmet kalitesinin yükseltilmesi önem taşımaktadır. Türkiye'nin mevcut tarih, doğa ve kültür varlığını; sağlık turizmi, kongre turizmi, kış turizmi, kruvaziyer turizmi ve kültür turizmiyle bütünleştirerek turizm sektörünü geliştirme potansiyeli bulunmaktadır. Plan döneminde özellikle sağlıklı yaşama yönelik kaplıca, SPA ve benzeri imkânlar ile sağlık altyapısının değerlendirilerek, sağlık turizminin geliştirilmesi önem arz etmektedir (...) Daha üst gelir grubuna hitap edecek şekilde turizm ürün ve hizmetlerinin çeşitlendirilmesi ve iyileştirilmesi; turizm değer zincirinin her bileşeninde kalitenin artırılması ve sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde bölgesel kalkınmada öncü bir sektör haline gelmesi temel amaçtır (...) Sağlık turizmi başta olmak üzere, kongre turizmi, kış turizmi, kruvaziyer turizmi, golf turizmi ve kültür turizmine ilişkin altyapı eksiklikleri tamamlanarak pazarın çeşitlendirilmesi sağlanacak ve alternatif turizm türlerinin gelişimi desteklenecektir.»</p>
11.BYKP: 9	<p>«Sağlık hizmetlerinde fiyat ve kalite olarak daha cazip ülkeler hakkında bilgiye erişimin artması ve ulaşımın kolaylaşmasıyla sağlık turizmi sektörünün büyümesi beklenmektedir.»</p>
11.BYKP: 34	<p>«Turizm hizmetlerinin çeşitliliği ve niteliği artırılarak turizmin ekonomiye katkısı önemli ölçüde artırılabacaktır.»</p>
11.BYKP: 95	<p>«Gastronomi, golf, sağlık, kruvaziyer, düğün, inanç, kongre ve alışveriş gibi daha fazla gelir bırakan turizm çeşitlerine yönelik talebin yüksek olduğu pazarlar tespit edilecek ve bu ülkelerden ziyaretçi sayısının artırılmasına ilişkin çalışmalar yürütülecektir (...) İçerdiği farklı kullanımlarla turizm çeşitliliği sunan, bütüncül planlanmış turizm kentleri hayata geçirilerek ziyaretçilerin konaklama süreleri artırılabilecek, alışveriş, eğlence ve sportif faaliyetlerle konaklama dışı harcamaları</p>

artırılacaktır (...) İstanbul'u kruvaziyer seyahatin başlangıç - bitiş noktası yapmak amacıyla yeni bir kruvaziyer liman yapılacaktır (...) Turistik tren seferleri uygulamaya alınacaktır.»

Sonuç ve Değerlendirme

Kitle turizmi ve alternatif turizm ekseninde değerlendirildiğinde, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'ndan (1990-1994) itibaren bir dönüşümün başladığı göze çarpmaktadır. İlk Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda (1963-1989) -özellikle de İkinci, Üçüncü ve Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda- kitle turizminin oldukça baskın olduğu görülmektedir. Bu dönemde, kitle turizmi bir ilke olarak belirlenmiş ve turizm endüstrisi kitle turizmi ilkesi çerçevesinde yapılandırılmıştır. Bu doğrultuda, çoğunlukla kıyı kesiminin hedef alındığı öncelikli bölgeler seçilmiş, bu bölgelerdeki altyapı ve tamamlayıcı yatırımlar hızlandırılmış, benzer şekilde tesis yatırımları çeşitli finansman kaynakları (kredi kolaylıkları, teşvikler) ile özendirilmiş, konaklama tesisi sayısının yeterli gelmeyeceğinin düşünüldüğü noktalarda ise kamp, dinlenme tesisi gibi alanların turistik kullanıma açılmasına karar verilmiştir. Bu plan dönemlerinde (1963-1989) kitle turizminin baskın olması, dönemin tüketicilerinin dinlenme, rahatlama ihtiyaçları doğrultusunda seyahat ettiğini, ağırlıklı olarak kıyı kesimini ve deniz-kum-güneş tatilini tercih ettiğini ve her şey dahil sistemi benimseyen otel veya tatil köylerinde konaklamaya daha çok istekli olduğunu göstermektedir.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'ndan (1990-1994) On Birinci Kalkınma Planı'na (2019-2023) kadar geçen süreçte ise alternatif turizm türlerinin ve sürdürülebilirlik ilkesinin benimsenmeye başladığı görülmektedir. Her ne kadar Beşinci Kalkınma Planı'nda doğal, kültürel ve tarihi varlıkların korunmasına ilişkin ifadeler yer verilmiş olsa da sürdürülebilirlik ilkesinin baskın hale gelmesi, sürdürülebilir turizm kavramının da kullanıldığı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'na (2001-2005) dayanmaktadır. Sürdürülebilirlik ilkeleri kapsamında öncelikle çevresel ilkelerin ele alındığı; fakat zaman içinde sosyal ve ekonomik ilkelerin de benimsendiği tespit edilmiştir. Alternatif turizm türleri ve turizm çeşitlendirmesi, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'ndan (1990-1994) itibaren, turizmin mevsimsellik sorunu için bir çözüm olarak görülmeye başlanmış; bu doğrultuda küçük ölçekli tesisler ile aile işletmeciliği özendirilmeye çalışılmıştır. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminden (1996-2000) itibaren ise alternatif turizm türlerine ve sürdürülebilirlik ilkesine yönelik Akdeniz-Ege Turizm Altyapısı ve Kıyı Yönetimi (ATAK), Turizm Sektörü Ana Planı (TUSAP) ve Varış Noktası Yönetimi projelerinin tasarlandığı görülmektedir. Sekizinci, Onuncu ve On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda dönemin turizm eğilimlerine ve tüketici beklentilerine yer verilmiştir. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (2001-2005) dış pazarlarda tüketici tercihlerinin değişmeye başladığı vurgulanarak yeni potansiyel turizm alanlarının yaratılması gerektiği belirtilmiştir; Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (2014-2018) ise bireylerin eğitim ve refah düzeylerindeki artışın devam edeceği, turizmde deneyimli gezgin gruplarının büyüyeceği, turistlerin tercihlerinin kutuplaşacağı, yenilik ve çeşitlilik taleplerinin artacağı, konfor ve macera motiflerinin ağırlıklı hale geleceği vurgulanmıştır. On Birinci Kalkınma Planı'nda bilgi çağının ve dijitalleşmenin etkileri yoğun bir şekilde hissedilmektedir. Teknolojik gelişmeler doğrultusunda turizmin çeşitlendirilmesi, internet tabanlı uygulamaların turizm endüstrisinde kullanılması, turizmde dijitalleşme ile ilgili araştırmaların artırılması ve turizm endüstrisindeki AR-GE faaliyetlerinin desteklenmesi gündeme gelmiştir. Bunların yanı sıra, planda, nitelikli turistin ülkeye çekilmesi, destinasyon odaklı anlayış çerçevesinde sektörde dönüşümün gerçekleştirilmesi, hizmet kalitesinin geliştirilmesi ve sürdürülebilirliğin sağlanması vurgulanmıştır.

Kalkınma Planları alternatif turizm kapsamında incelendiğinde, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda dahi alternatif turizm türlerinden (inanç ve spor turizminden) bahsedildiği karşımıza çıkmaktadır. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda kültür ve dağ turizmine değinilirken; Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda alternatif turizm türleri geniş bir perspektiften ele alınmıştır. Bu planda kültür, kış, spor, eğlence, sağlık ve gençlik turizm türlerinden bahsedilmiştir. Bu turizm türlerine ek olarak, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda üçüncü yaş, kongre, golf ve termal turizmine yer verilmiştir. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ise bu turizm türlerine yayla, yat, karavan, kruvaziyer turizm çeşitleri eklenmiştir. Bahsi geçen alternatif turizm çeşitlerine ilerleyen tüm kalkınma planlarında da yer verildiği dikkat çekmektedir. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda İstanbul'un şehir turizmi potansiyelinin vurgulandığı; Sekizinci ve Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda eko-turizmin ilgi çekici bir unsur haline dönüştüğü görülmektedir. Buna ek olarak, Onuncu ve On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda sağlık turizmine özellikle ağırlık verildiği gözlemlenmiştir. On Birinci Kalkınma Planı'nda ise gastronomi, golf, sağlık, kruvaziyer, düğün, inanç, kongre ve alışveriş turizmi, daha fazla harcama yapılmasını sağlayan turizm türleri olarak belirlenmiştir.

Beş Yıllık Kalkınma Planları, Türkiye'nin ilgili dönemdeki durumunu, kalkınma hedeflerini, bu hedeflere ulaşmak adına geliştirdiği ilkeleri, stratejileri ve araçları içermektedir (Büyükşalvarcı vd., 2016). Bu yönü ile bir projeksiyon niteliği taşıyan Kalkınma Planları, Türkiye turizminin nasıl planlandığını görebilmek adına oldukça önemli bir araç konumundadır. Tuncel'e göre (2019) uluslararası turizm gelirlerini artırmak ve dünya turizm gelirleri sıralamasında daha üst sıralara erişmek için atılması gereken en önemli adım, sürekli olarak değişen tüketici eğilimlerinin dikkate alınmasıdır. Öyle ki, değişen dünya koşullarına uyum sağlayamayan ve bu yönde güncellenmeyen plan ve politikalar ile ilerleyen endüstrilerin, rekabet üstünlüğü sağlama şansları bulunmamaktadır.

Son yıllarda, uluslararası turizm hareketlerindeki en büyük tüketici eğilim değişimi ise kitle turizminden alternatif turizm türlerine geçiş olmuştur. Küreselleşme, teknoloji, sosyal medya ve benzeri etken faktörler sonucunda, tüketiciler yalnızca tek tip bir turizm çeşidi (kitle/deniz-kum-güneş turizmi) ile *yetinmek* istemeyip yeni arayışlara geçmişlerdir. Başka bir deyişle, tüketicilerin turizmden beklentisi *rahatlamak ve dinlenmek* gibi ihtiyaçların ötesine geçip *yeni deneyimler edinmek, yeni kültürler tanımak ve bunları olabildiğince fazla insanla paylaşmak* haline gelmiştir. Bu değişimin Kalkınma Planlarına esas yansımalarının, 5. BYKP'den itibaren gerçekleştiği görülmektedir. Sarı ve Aktürk'e göre (2018) Türkiye'de turizm planlamasının seyrinin alternatif turizme yöneltilmediği dönemde (5. BYKP'den önce) turistik talep ülke geneline dağılamamış ve bu durum bölgesel eşitsizliklere neden olmuştur. Bununla birlikte, kontrolsüz büyüyen turistik talebin yükünü yalnızca belirli iller taşımak durumunda kalmıştır. Demir (2014) ise Türkiye'de turizm gelirlerinin artmasında önemli etkenlerden birinin, zaman ve mekân açısından sınırlılık yaratan kitle turizminin yanı sıra alternatif turizm türlerinin tanıtılması ve pazarlanması olduğunu belirtmiştir. Böylelikle, Türkiye turizminin kıyı kesiminden ibaret olduğu algısı değişmiş, farklı yaş ve gelir grubundan farklı beklentilere sahip turistlerin ağırlanması için uygun ortam yaratılmış ve turizm endüstrisinin ve ülke geneline yayılması sağlanmıştır.

Sürekli değişen ve farklı beklentilere sahip turistlerin olduğu günümüz turizm endüstrisinde, alternatif turizm türlerinin önemi yadsınamaz bir gerçektir. Alternatif turizm veya turizmin çeşitlendirilmesi, son altı BYKP'de sıklıkla vurgulanmakla birlikte, Demir'e göre (2014) henüz istenilen düzeyde geliştirilememiştir. Benzer şekilde, Sarı ve Aktürk (2018) Türkiye'de turizm talebinin aşırı yükünü taşıyan beş ilin (Antalya, İstanbul, Muğla, Ankara ve İzmir) son 15 yıldır değişmediğini vurgulayarak alternatif turizm türlerinin geliştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Kalkınma Planları'nda sıklıkla tekrarlanan alternatif turizm türleri *gastronomi, golf, sağlık,*

kravaziyer, yat, kültür, inanç, üçüncü yaş, gençlik, yayla, termal, kış şeklinde sıralanmaktadır. Türkiye bu turizm türlerinin hepsine ev sahipliği yapabilecek özel bir coğrafi yapıya ve iklim koşullarına sahiptir. Bu nedenle, alternatif turizm türleri içerisinde seçim yaparak, belirli türlere yönelmenin zor olacağı tahmin edilmektedir. Bu noktada, Türkiye'nin izleyeceği en efektif politikardan birinin "hibrit" turizme yönelmek olduğu düşünülmektedir (Can ve Saldamlı, 2019). Öyle ki, turistik tüketiciler artık tek bir seyahat deneyiminde birçok farklı turizm türünü deneyimleme ihtiyacı gütmekte, her seyahatlerinde farklı bir pazar bölümlendirme kriterine dahil olmakta ve geniş bir fiyat aralığında hareket etmektedirler. Bu sebeplerden dolayı, turizmin bütünleşik (hibrit) bir şekilde sunulması ve turistlerin "seçim yapma" ihtiyaçlarının ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bütünleşik sunum ise bir destinasyona yönelik tüm turistik çekiciliklerin turistlere - geleneksel pazarlama bölümlendirme kriterlerine göre bir ayırım yapmaksızın- karma bir şekilde verilmesi ile mümkün olabilmektedir. Böylelikle, turistlerin ilgileri destinasyonda geçirdikleri süre boyunca canlı kalabilmektedir. Bu kapsamda, Türkiye'de bütünleşik (hibrit) bir şekilde sunulabilecek turizm türlerinin envanterinin turizm uzmanlarınca çıkarılması ve turizm plan ve politikalarının bu envanter doğrultusunda tasarlanması önerilmektedir.

Bu çalışmanın sınırlılığı, çalışma alanının yalnızca Beş Yıllık Kalkınma Planları'ndan (Devlet Planlama Teşkilatı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın kaynaklarından) oluşmasıdır. Gelecek araştırmalarda mevcut konu farklı kurum ve kuruluşlar tarafından yayımlanan raporlar kapsamında incelenebilir. Özellikle COVID-19 Pandemisi sonrası yayımlanan raporların incelenmesi ve bu çalışmanın çıktıları ile karşılaştırılması, Türkiye turizm planlamasının COVID-19 sonrası seyrine yönelik bir ışık tutabilir.

Kaynakça

- Akça, Y. (2016). Türkiye'nin Kalkınma Planlarında Turizm Politikası. S. Sarı, A. H. Gencer, & İ. Sözen (Dü.), International Conference on Eurasian Economies içinde (s. 721-726). Kaposvár, Macaristan: Eurasian Economists Association.
- Akdağ, G., Güler, O., & Çakıcı, A. C. (2019). Kavramlar ve Örneklerle Genel Turizm. A. Çakıcı (Dü.). içinde Ankara: Detay Yayıncılık.
- Bekisheva, A. (2019). How to Succeed with Planning in Management and Why it is Important. Ring Central: <https://www.ringcentral.co.uk/gb/en/blog/planning-in-management/#ring-uk>. (Erişim Tarihi: 08.01.2021).
- Berg, B. L. ve Lune, H. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. (Ed. Hasan Aydın). Konya: Eğitim Yayınları.
- Benson, A. (2005). Research Tourism-Professional Travel For Useful Discoveries. M. Novelli içinde, Niche Tourism: Contemporary Issues, Trends and Cases (s. 133-144). Oxford: Elsevier.
- Bramwell, B. (1996). Sustainable Tourism Management: Principles and Practice. Netherlands: Tilburg University Press.
- Bramwell, B. (2004). Aspects of Tourism-Coastal Mass Tourism: Diversification and Sustainability in Southern Europe's Coastal Regions. United Kingdom: Channel View Publications.
- Burns, P. (1999). Tourism paradoxes: Elitism or brutalism? *Annals of Tourism Research*, 26(2), 329-348.
- Butler, R. (1990). Alternative Tourism: Pious Hope or Trojan Horse? *Journal of Travel Research*, 28(3), 40-45.

- Büyükşalvarcı, A., Şapçılar, M. C., & Bayrakçı, S. (2016). Kalkınma Planları Kapsamında Turizm Endüstrisinin Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi* (11), 186-201.
- Can, I. I., & Saldamlı, A. (2019). A Hybrid Approach to Tourism: The Case Study of Fethiye, Turkey . *Journal of Hospitality*, 1(3-4), 148-161.
- Christodoulides, G. (2011). Branding in the Post-Internet Era. *Marketing Theory*, 9(1), 141–144.
- Costa, C. (2020). Tourism planning: a perspective paper. *Tourism Review*, 75(1), 198-202.
- Coşkun, M. (2015). Açıklayıcı araştırma. Docplayer: <https://docplayer.biz.tr/11706051-Aciklayici-arastirma-olgular-arasindaki-nedensellik-iliskisini-aciklamayi-amaclayan-hipotez-sinamaya-yonelik-olan-arastirma-tipi.html>. (Erişim Tarihi: 04.01.2021).
- Creswell, J. W. (1999). Mixed-method research: Introduction and application. In *Handbook of educational policy* (pp. 455-472). Academic press.
- Curiel, J. (2017). Series: Planning, Its Advantafes and How It Helps Us Achieve Our Objectives. Geneva Business News: <https://www.gbnews.ch/series-planning-its-advantages-and-how-it-helps-us-achieve-our-objectives/>. (Erişim Tarihi: 08.01.2021).
- Çatal, S. (2010). Örneği, Turizm Planlaması İçin Yeni Politikaların ve Stratejilerin Geliştirilmesi: Eğirdir İlçesi. Yüksek Lisans Tezi. Isparta: T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Demir, Ş. Ş. (2014). Beş Yıllık Kalkınma Planlarından Türkiye Turizm Stratejisi 2023'e: Turizmde Tanıtma Çalışmalarına Yönelik İçerik Analizi. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(15), 101-119.
- Dey, I. (1993). *Qualitative Data Analysis: A User-Friendly Guide for Social Scientists*. London: Routledge Publications.
- Dinç, H. (1996). Kitle Turizmine Dönüşük Politikaların Faturası ve Karşı Tepki: Alternatif Turizm Arayışları. M. Çubuk (Dü.) içinde, *Sürdürülebilir Turizm: Turizm Planlamasına Ekolojik Yaklaşım* (s. 108-117). Alanya: Türkiye'de 19. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu, MSÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü.
- Dinçer, M., & Çetin, G. (2015). Kalkınma Planlarında Turizm. D. Küçükaltan, H.Çeken, & Ş. Mercan (Dü) içinde, *Değişik Perspektifleriyle Turizm Politikası ve Planlaması* (s. 171-192). Ankara: Detay Yayıncılık.
- DPT. (1963). Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (1968). İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (1979). Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (1985). Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (1990). Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (1996). Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (2001). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (2006). 2006 Yılı Programı. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT. (2007). Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- Dwyer, L., King, B., & Prideaux, B. (2007). The Effects of Restrictive Business Practices on Australian Inbound Package Tourism. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 12(1), 47–64.

- Erdođdu, C. (2013). Turizm Yatırımları ve Türleri Nelerdir? Fizibilite Türkiye: <https://fizibiliteturkiye.com/tumkategoriler/turizm-yatirimlari-ve-turleri-nelerdir/>. (Erişim Tarihi: 05.01.2021).
- Esen, Ş., Emir, G., & Uyar, H. (2012). Cumhuriyetten Günümüze Hükümet Programlarında Turizm. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Gunn, C. A. (2002). *Tourism Planning: Basics, Concepts, Cases*. London: Routledge.
- Gunn, C. A., & Var, T. (2002). *Tourism planning: Basics, concepts, cases*. New York : Routledge.
- Gurbetoğlu, A. (2018). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. <http://agurbetoglu.com/files/2-%20ARA%C5%9ETIRMA%20%20T%C3%9CRLER%C4%B0.pdf>. (Erişim Tarihi: 28.12.2020)
- Gökçe O (2006) İçerik Analizi: Kuramsal ve Pratik Bilgiler, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Günel, Ö. D. (2009). Turizm Sektöründe Mevsimsellik Sorunu ve Mevsimlik İstihdamın Sektör Çalışanlarının Örgütsel Bağlılıklarına Etkisi: Konaklama İletmeleri Çalışanlarına Yönelik Bir Araştırma. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Programı.
- Hall, C. (2008). *Tourism Planning: Policies, Processes and Relationships*. Pearson Education: London.
- Hall, C. M. (2000). *Tourism Planning: Policies, Processes and Relationship*. Harlow: Prentice Hall.
- Herms, F. (2006). *Alternative Tourism on Gran Canaria*. Hamburg: Diplomica Verlag.
- Inskip, E. (1991). *Tourism Planning: An Integrated and Sustainable Development Approach*. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Kalkınma Bakanlığı. (2014). Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı. Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı.
- Kan, N., & Kuleyin, B. (2017). Kalkınma Planları Çerçevesinde Türkiye'nin Deniz Turizmi Stratejilerinin Tarihsel Gelişimi. Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi(UDTS 2016 Özel Sayı), 51-64.
- Kozak, M. A., Evren, S., & Çakır, O. (2013). Tarihsel Süreç İçinde Turizm Paradigması. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24(1), 7-22.
- Kuşlivan, S., & Kuşlivan, Z. (1998). Turizmde Mevsimsellik: Nedenleri, Sonuçları ve Yönetimi. *Pazarlama Dünyası*, 12(69), 18-29.
- Kutlu, E. (2004). İktisadi Kalkınma ve Büyüme. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Lane, B. (1994). What is Rural Tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 2(1-2), 7-21.
- Leedy, P. D., & Ormrod, J. E. (2001). *Practical Research: Planning and Design* (Seventh ed.). Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall, Inc.
- Loss, L. (2019). Tourism has generated 20% of total world employment since 2013. *Tourism Review News*: <https://www.tourism-review.com/tourism-industry-is-the-pillar-of-economy-news11210>. (Erişim Tarihi: 03.01.2021).
- Lumen Learning. (2019). *Principles of Management: The Planning Cycle*. Lumen: <https://courses.lumenlearning.com/wm-principlesofmanagement/chapter/the-planning-cycle/> (Erişim Tarihi: 25.12.2020).
- Mowforth, M., & Munt, I. (2003). *Tourism and Sustainability: Development and New Tourism In The Third World*. London: Routledge.

- Naumov, N., & Green, D. (2016). Mass tourism. J. Jafari, & H. Xiao (Dü) içinde, *Encyclopedia of Tourism* (s. 594). Switzerland: Springer International Publishing.
- Olalı, H. (1990). *Turizm Politikası ve Planlaması*. İstanbul: Yön Ajans.
- Özaslan, İ. (1992). *Turizm toplantıları (1990-1991: İstanbul-Antalya*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Özdemir, G. (2006). Resort Planlaması: Turizm Planlaması İçindeki Yeri ve Önemi. *Journal of Yasar University*, 1(3), 239-253.
- Portney, K. (2015). *Sustainability*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Resmi Gazete. (1982). 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu. *Kanun*, 21(5), 5501-5510. Ankara.
- Samdahl, D. M., & Robertson, R. (1989). Social Determinants of Environmental Concern: Specification and Test of the Model. *Environment and Behavior*, 21(1), 57-81.
- Sarı, C., & Aktürk, M. (2018). Türkiye Turizmde: Kalkınma Planları ile Hedeflenenler ve Ortaya Çıkan Sonuçlar Arasındaki Farklılıklar (1980-2015). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(4), 2301-2313.
- SBB. (2019). *On Birinci Kalkınma Planı*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı.
- Schwartz, J., & Miller, T. (1991). The Earth's Best Friends. *American Demographics*, 13(2), 26-35.
- Smith, V., & Eadington, W. (1992). *Tourism Alternatives: Potentials and Problems in the Development of Tourism*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Soyak, M. (2013). Uluslararası Turizmde Son Eğilimler ve Türkiye'de Turizm Politikalarının Evrimi. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*(4), 1-18.
- Sözbilir, M. (2009). Nitel veri analizi. <http://fenitay.files.wordpress.com/2009/02/1112-nitel-arac59ftc4b1rmada-veri-analizi.pdf>. (Erişim Tarihi: 18.10.2020).
- Strauss, A., & Corbin, J. (1990). *Basics of qualitative research*. UK: Sage.
- TDK. (2020a). Milli Park. *Sözlük Maddesi*. Türk Dil Kurumu.
- TDK. (2020b). Rekreasyon Alanı. *Sözlük Maddesi*. Türk Dil Kurumu.
- Theng, S., Qiong, X., & Tatar, C. (2015). Mass Tourism vs Alternative Tourism? Challenges and New Positionings. *Études Caribéennes*, 31-32.
- Tosun, K. (1987). *İşletme Yönetimi: Genel Esaslar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yayını.
- Tuncel, V. (2019). Kalkınma planlarının turizm politikaları perspektifinde değerlendirilmesi. *Tourism and Recreation*, 1(2), 58-66.
- UNWTO. (2019). *International Tourism Highlights 2019 Edition*. Madrid: World Tourism Organization (UNWTO).
- Uzkesici, D. (2019). Ekonomik Kalkınma Planı Analizi. *Pazarlamasyon*: <https://pazarlamasyon.com/11-ekonomik-kalkinma-plani-analizi/>. (Erişim Tarihi: 05.01.2021).
- Ünlüöner, K., Tayfun, A., & Kılıçlar, A. (2007). *Turizm Ekonomisi*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Üzümcü, T., Çelik, A., & Karataş, M. (2017). Koruma-Kullanma İkileminde Sürdürülebilirlik ve Kırsal Turizm: Konya-Sille Örneği. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 10(1), 53-64.
- Vanhove, N. (1997). Mass Tourism: Benefits and Costs. J. J. Pigram, & S. Wahab (Dü) içinde, *Tourism, Development and Growth: The Challenge of Sustainability* (s. 50-69). New York: Routledge.

- Var, T., İçöz, O., & İlhan, İ. (2002). Turizm Planlaması. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Wolcott, H. F. (1994). Transforming qualitative data: Description, analysis, and interpretation. UK: Sage.
- WCED. (1987). Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future. World Commission on Environment and Development, Brundtland Commission.
- Yaldız, E., & Asatekin, N. (2016). Anıtsal Yapıların Kullanım Sürecinde Değerlendirilmesine Yönelik Bir Model Önerisi. *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 33(2), 161-182.
- Yemen, A. (2015). Kalkınma Planlarında Büyükşehirlerin Mevcut Durum Analizi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(37), 999-1023.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.